Bevraging van Vlaamse leerlingen in het kader van een Drugbeleid Op School

Syntheserapport schooljaar 2005-2006

Hilde Kinable

Vereniging voor Alco Drugproblemen
Vanderlind 1030 Brussel
T 02 423 03 33 | F 02 423 03 34
vad@vad.be | www.vad.be

Colofon

Auteur

Hilde Kinable, stafmedewerker VAD

Redactie

Ilse Bernaert, stafmedewerker VAD
Marijs Geirnaert, directeur VAD
Johan Rosiers, stafmedewerker VAD
Tina Van Havere, stafmedewerker VAD

Verantwoordelijke uitgever

Frieda Matthys, Vanderlindenstraat 15, 1030 Brussel
wettelijk depotnummer: D/2006/6030/31

© 2006

DE DRUGLIJN
078-15-10-20

VAD, Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen vzw
Vanderlindenstraat 15, 1030 Brussel
T 02 423 03 33 | F 02 423 03 34 | vad@vad.be | www.vad.be

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, zonder voorafgaande toestemming van de auteur.

Inhoudstafel

Voorwoord

In januari 1999 ging VAD van start met de leerlingenbevraging. Op het einde van elk schooljaar wordt steevast een syntheserapport samengesteld, die de gegevens bundelt van het voorbije schooljaar. Deze syntheserapporten bevatten waardevolle informatie voor scholen, preventiewerkers, onderzoekers en het beleid.

De leerlingenbevraging is gebaseerd op het concept een Drugbeleid Op School (DOS), dat begin jaren '90 door VAD werd uitgewerkt. Recent werd dit concept grondig herwerkt, met onder meer een nieuw draaiboek DOS als resultaat. Dit draaiboek zal dan ook het kader vormen van de vernieuwde leerlingenbevraging, die tijdens het schooljaar 2006-2007 zal worden uitgewerkt. Omdat de leerlingenbevraging tot nu toe op het oude draaiboek is geënt, vormt het nog wel het kader van het huidige syntheserapport.

December 2006

Inleiding

Sinds januari 1999 organiseert de Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen (VAD), in opdracht van Vlaams minister van Gezondheidsbeleid, een leerlingenbevraging in de Vlaamse scholen. De bevraging gebeurt op vraag van de scholen.

De leerlingenbevraging is in eerste instantie bedoeld als hulpmiddel, methodiek om de discussie over jongeren en middelengebruik en hoe de school hiertegenover staat gemakkelijker te maken. Elke school die deelneemt, krijgt na drie maanden een rapport, dat een bundeling en bespreking van haar gegevens bevat. Het rapport omvat ook concrete tips voor de school om met het rapport aan de slag te gaan.

Via een samenwerkingscontract dringt VAD er bij de scholen op aan dat ze het rapport bespreken in een werkgroep op school (over drugs, gezondheid, ...) en met alle andere partners die op één of andere wijze betrokken zijn bij het drugbeleid op de school: de directie, het leerkrachtenkorps, het Centrum voor Leerlingenbegeleiding (CLB), de ouders en natuurlijk ook de leerlingen zelf.

Na elk schooljaar stelt VAD een syntheserapport samen, dat de gegevens bevat van alle scholen die tijdens deze periode de bevraging organiseerden. De steekproef wordt telkens representatief gemaakt voor alle leerlingen van het Vlaams secundair onderwijs, zodat het syntheserapport elk jaar opnieuw een goed beeld schetst van wat er bij de jongeren leeft. Het bevat niet alleen informatie over middelengebruik, maar verschaft ook interessante gegevens over hun vrije tijd, over de motieven van jongeren waarom ze (geen) illegale drugs gebruiken, hoe ze zich voelen op school en in de klas, wat ze vinden van het schoolreglement, enzovoort.

De gegevens in het syntheserapport vormen interessant vergelijkingsmateriaal voor de scholen. Met deze gegevens kunnen de scholen de informatie uit hun eigen rapporten beter situeren ten opzichte van een ruimere groep Vlaamse jongeren. Al is bij de vergelijking van een individuele school met de cijfers uit de syntheserapporten toch enige voorzichtigheid geboden. Een school is namelijk zelden of nooit op dezelfde wijze samengesteld als het leerlingenbestand van de Vlaamse scholen: de verdeling van leeftijd, geslacht en onderwijsvorm wijkt er vaak van af, zodat eventuele verschillen nooit eenduidig kunnen worden geïnterpreteerd.

1. Het concept 'Drugbeleid op school'

De leerlingenbevraging is gebaseerd op het concept van een 'Drugbeleid Op School' (DOS), dat begin jaren '90 door VAD werd uitgewerkt.

1.1. Een 'Drugbeleid op School'

Drugs en druggebruik is een thema dat reeds vele jaren op de maatschappelijke agenda staat. In de loop van de jaren 1990-1991 werden echter wijzigingen in het druggebruikpatroon zichtbaar. Een vermoeden van stijgend gebruik bij jongeren, gekoppeld aan een grotere zichtbaarheid, meer media-aandacht en een grote externe druk, resulteerden in een stijgende aandacht voor drugproblemen in het onderwijs. Preventiewerkers werden overstelpt met crisisvragen van diverse scholen: scholen werden met druggebruik geconfronteerd en wisten niet hoe ze op de nieuwe problematiek moesten reageren. De eerste reactie was kennisgerichte preventie: voorlichting en productinformatie, met een vaak sterk waarschuwende ondertoon. Voor het preventiewerk werd het constant inspelen op crisisvragen uiteindelijk een onmogelijke opdracht.

Het accent werd daarom geleidelijk verlegd naar het ondersteunen en het begeleiden van een globaal drugbeleid op school. Met een drugbeleid komt de school niet alleen tegemoet aan haar pedagogische opdracht, maar kan zij ook haar standpunt ten opzichte van drugs en druggebruik

duidelijk maken en anticiperen op mogelijke problemen met drugs of druggebruik.
Wat een drugbeleid allemaal inhoudt, is in drie pijlers onder te brengen:

1. De pijler 'regelgeving' biedt de school een leidraad om regels en grenzen rond drugs en druggebruik vast te leggen en om procedures uit te werken die de school volgt wanneer deze regels en grenzen (vermoedelijk) worden overschreden. Regels krijgen echter pas waarde als ze ook opgevolgd worden door het schoolteam. Dit houdt het signaleren van regelovertredend gedrag in en het adequaat reageren volgens de procedures van de school. Het is dan ook noodzakelijk dat de school deze regels en procedures formaliseert en bekend maakt aan alle relevante betrokkenen.
2. De pijler 'educatie en structurele maatregelen' biedt de school een leidraad voor drugeducatie voor alle leerlingen. De school ontwikkelt een actieplan voor persoons- en omgevingsgerichte preventie naar alle leerlingen. Met dit actieplan werkt de school aan effectieve, continue preventie en maakt zij haar aanbod zichtbaar. Jongeren sensibiliseren, informeren en vaardigheden bijbrengen kan heel direct gebeuren door het geven van lessen rond de drugproblematiek, waarbij de leerkracht zoveel mogelijk aansluit bij de kenmerken, ervaringen en leefwereld van de leerlingen. De school dient echter ook oog te hebben voor structurele maatregelen, onder andere door te werken rond het klas- en schoolklimaat. Een positief leer- en leefklimaat is een noodzakelijke voorwaarde voor het succes van preventieactiviteiten op school. Een positief schoolklimaat komt ook het totale welbevinden van de leerlingen ten goede. Een belangrijk gegeven, gezien er een sterke samenhang bestaat tussen het welbevinden en het gedrag van de leerlingen. Komt het welzijn in het gedrang, dan is de kans op onder meer druggebruik groter.
3. De pijler 'begeleiding' biedt de school een leidraad voor het uitwerken van begeleiding van leerlingen met problemen door drugs of druggebruik. Er wordt een scenario uitgeschreven met duidelijke taakomschrijvingen in verband met het signaleren, begeleiden en eventueel doorverwijzen van leerlingen. De leerkracht moet kunnen terugvallen op eenduidige doorverwijzingsafspraken, waarin de school, het CLB[1] en de externe hulpverlening hun rol duidelijk definiëren. De CLB kunnen de schakel vormen tussen de school en de externe hulpverlener.

De drie pijlers zijn belangrijk en complementair aan elkaar. De ene pijler kan de andere niet vervangen. Het succes van het beleid neemt toe naarmate de drie pijlers evenwichtig worden uitgewerkt.

1.2. De leerlingenbevraging

Het betrekken van alle relevante partners - directie, leerkrachten, CLB, leerlingen, ouders - vormt een essentieel element van een drugbeleid. Een intensieve interactie en een open communicatie verbeteren de samenwerkingsverbanden tussen de verschillende geledingen van de school en zijn een voorwaarde om tot duurzame veranderingen te komen, zoals het implementeren van een drugbeleid.

Het is binnen dit kader dat VAD sinds 1999 alle Vlaamse secundaire scholen de mogelijkheid aanbiedt om een leerlingenbevraging te organiseren. De ervaring leert immers dat het drugbeleid van de school, wanneer de leerlingen er zelf bij betrokken worden, beter aansluit bij hun noden en dat ze het beter aanvaarden en opvolgen. Het is dan ook de bedoeling dat de school de leerlingenbevraging gebruikt om het bestaande drugbeleid te verfijnen en om de leerlingen nauwer te betrekken bij het drugbeleid van hun school. De gegevens van de bevraging en de concrete tips in het schoolrapport zijn aanknopingspunten om met de leerlingen, de ouders en het lerarenteam van gedachten te wisselen over drugs en drugpreventie.

---

[1] Centra voor Leerlingenbegeleiding

1.3. Aan de slag met de leerlingenbevraging

Scholen die het voorbije schooljaar deelnamen aan de bevraging werden ook uitgenodigd voor de vorming 'Aan de slag met de leerlingenbevraging'. Met deze vorming wil VAD een aanzet geven om met het rapport te werken op school. Eén van de voorwaarden voor participatie aan de leerlingenbevraging is dat de school zich bereid verklaart om de resultaten van de bevraging te bespreken met alle betrokkenen: leerlingen, ouders en schoolteam. De vorming reikt een aantal methodieken en vaardigheden aan om deze communicatie te realiseren.

Met de resultaten van de leerlingenbevraging krijgt de school een zicht op het middelengebruik van haar leerlingen, maar ook op hun meningen, attitudes en motieven voor gebruik, hun vrijetijdsbesteding en de school- en klassfeer komen aan bod. Verder peilt de bevraging naar wie de leerlingen zouden stappen in geval van een drugprobleem.

Elke school die aan de slag gaat met haar resultaten, doorloopt enkele fases: interpreteren van cijfers, communicatie naar de verschillende partners, kiezen van prioritaire initiatieven. In de vorming wordt een aantal methodieken en vaardigheden aangereikt om deze stappen te realiseren, meer bepaald: enkele essentiële weetjes om de cijfergegevens te lezen en interpreteren; een strategie om de communicatie van de resultaten van het schoolrapport naar alle betrokken partners te plannen en een methodiek om als school werkpunten te bepalen op basis van de resultaten van het rapport.

1.4. Evaluatie

1.4.1. … van het 'Drugbeleid op School'

Heel wat scholen werken al verschillende jaren aan de ontwikkeling, de implementatie en het op punt stellen van hun drugbeleid. Deze inspanningen worden op diverse manieren geëvalueerd.

Voor het *inschatten van het bereik van de sector onderwijs* zijn er de resultaten van de jaarlijkse registratie van preventiewerkers in Vlaanderen. De laatste jaren vond een derde van de preventieactiviteiten in Vlaanderen plaats in de onderwijssector (Ginger, 2005).

Een andere informatiebron is de deelname aan de leerlingenbevraging: tussen januari 1999 en juni 2006 namen 575 secundaire scholen voor het eerst en 132 scholen voor de tweede maal deel (zie ook bladzijde 12).

Om een beeld te krijgen van wat scholen opgebouwd hebben rond een drugbeleid, voerde prof. Lea Maes (Universiteit Gent, Vakgroep Maatschappelijke Gezondheidskunde) in 2004 in opdracht van VAD een *kwalitatieve implementatiestudie naar het 'drugbeleid op school'* uit (Maes & Pollet, 2004). Via gesprekken met directies, leerkrachten, leerlingen, ouders en medewerkers van de CLB werd het drugbeleid in zeven secundaire scholen geanalyseerd. De gehanteerde kwalitatieve onderzoeksmethode liet toe zowel processen binnen de scholen als over de scholen heen te beschrijven. Zowel de inhoud en de spelers van het drugbeleid als de verankering van het drugbeleid in het algemene schoolbeleid werden onder de loep genomen.

In alle scholen, ook in de school waar geen formeel drugbeleid aanwezig was of in de scholen met een beleid in ontwikkeling, werd door geen enkele respondent de zinvolheid ervan in vraag gesteld. Ook de drie pijlers van een drugbeleid, namelijk 'plan', 'interventie' en 'opvoeding', worden algemeen aanvaard en men tracht aan elk van de pijlers een invulling te geven. Het onderdeel 'opvoeding' van het drugbeleid wordt voornamelijk ingevuld door specifieke lessen. In de eerste jaren van het secundaire onderwijs zijn deze vaak gericht op het ontwikkelen van sociale vaardigheden, in de hogere jaren zijn ze meer drugspecifiek en vaak worden hiervoor externen uitgenodigd of ervaringsdeskundigen, zoals ex-verslaafden. De leerkrachten zelf of andere begeleiders hebben zelf weinig inbreng in de lessen over drugs in de hogere jaren van het secundair onder-

wijs. Wat interventies bij problemen met drugs of druggebruik betreft, ligt de klemtoon in alle scholen voornamelijk op begeleidende, en minder op sanctionerende maatregelen.

Uit de interviews blijkt dat het drugbeleid in een aantal scholen reeds in belangrijke mate verankerd is in de structuren, maar ook dat in geen enkele school het 'optimale' drugbeleid is bereikt. In alle scholen wezen zowel de directie, de leerkrachten als de leerlingen op een aantal knelpunten, zoals bijvoorbeeld het gebrek aan betrokkenheid van de ouders en de leerlingen en het probleem van het detecteren van (drug)problemen bij leerlingen. Het is dan ook belangrijk dat elke school alert en kritisch blijft tegenover zijn beleid.

1.4.2. … van de leerlingenbevraging

Om te weten te komen in welke mate de leerlingenbevraging haar doelstellingen behaalde, organiseerde VAD in 2001, in samenwerking met de Vakgroep Orthopedagogiek van de Universiteit Gent, een *evaluatieonderzoek*. Uit dit onderzoek bleek dat drie kwart van de scholen de resultaten van de bevraging wel doorgaf aan de leerkrachten, maar dat de doorstroming ervan naar de leerlingen zelf en naar de ouders slechts in beperkte mate gebeurde.

Als antwoord op deze resultaten ontwikkelde VAD in 2002 de vorming 'aan de slag met de leerlingenbevraging'. Deze vorming maakt vanaf het schooljaar 2003-2004 integraal deel uit van de leerlingenbevraging.

Uit de *evaluatie van het vormingsaanbod 'Aan de slag met de leerlingenbevraging'* (2004) blijkt dat de formule bevraging met vorming zijn nut bewijst als stimulans om scholen te laten communiceren over het thema, te sensibiliseren, meer lessen te geven, … Op basis van de gegevens en in samenwerking met de regionale preventiewerkers werd de vorming bijgestuurd, om maximaal tegemoet te komen aan de noden en de vragen van de scholen die aan de slag willen gaan met de leerlingenbevraging.

Enkele cijfers

De leerlingenbevraging wordt stilaan een klassieker: ze gaat al zes opeenvolgende schooljaren mee. De bevraging bevat een schat aan informatie, die we elk jaar opnieuw in een syntheserapport gieten. Voor u ligt het syntheserapport van het schooljaar 2005-2006.

In totaal hebben ondertussen al 629 VSO[2]-scholen aan de bevraging deelgenomen met in totaal 325.075 leerlingen (tabel A). Als we hierbij nog de scholen optellen die aan hun leerlingen buitengewoon (BuSO) of deeltijds onderwijs (DBSO) aanbieden[3], komen we uit op 707 scholen en 332.737 leerlingen.

Tabel A: participatie van scholen sinds 01.01.1999 (enkel leerlingen uit het ASO, TSO en BSO)

periode	aantal scholen	aantal leerlingen
januari-juni 1999	104	47.657
schooljaar 1999- 2000	164	82.375
schooljaar 2000- 2001	74	38.992
schooljaar 2001- 2002	75	35.310
schooljaar 2002-2003	21	9.115[4]
schooljaar 2003-2004	67	38.029
schooljaar 2004-2005	60	35.240
schooljaar 2005-2006	64	38.357
totaal	629	325.075

Wanneer er minimum drie jaar verstreken is sinds de laatste deelname, kunnen scholen zich voor een tweede maal inschrijven voor de bevraging. In totaal hebben 132 scholen al voor een tweede maal deelgenomen. Van de 64 VSO-scholen die in het afgelopen schooljaar (2005-2006) participeerden, namen 20 scholen voor het eerst deel; voor de andere 44 scholen was het de tweede keer dat ze deelnamen.

[2] Vernieuwd secundair onderwijs: enkel scholden die ASO, TSO en/of BSO aanbieden.

[3] Tijdens de eerste jaren van de leerlingenbevraging gebruikten we voor de bevraging van leerlingen uit het DBSO dezelfde vragenlijst als voor leerlingen uit het BuSO. Maar omdat we merkten dat die door de leerlingen van het DBSO als te kinderachtig werd ervaren, hebben we vanaf schooljaar 2003-2004, behalve in het BuSO, dezelfde vragenlijst gehanteerd voor alle leerlingen.

[4] Tijdens dit schooljaar hebben we minder scholen bevraagd, omdat we een deel van het schooljaar hebben besteed aan de herwerking van de schoolrapporten.

Doelstellingen van de leerlingenbevraging

De doelstellingen van de leerlingenbevraging zijn:

Op schoolniveau:
- aandacht vestigen op het belang van een drugbeleid op school;
- zicht krijgen op een aantal levensdomeinen van de leerlingen: gebruik van legale en illegale middelen, attitudes over drugs en druggebruik, vrijetijdsbesteding, beleving van de sfeer op school en in de klas en beleving van het drugbeleid op de school;
- scholen ondersteunen in de evaluatie en bijsturing van hun drugbeleid door:
  - feedback op het gevoerde drugbeleid te geven;
  - scholen aan te zetten tot bespreking van de resultaten met de leerlingen (verhoging van de bespreekbaarheid van het thema drugs op school);
  - scholen aan te zetten tot specifieke preventieactiviteiten op maat van de leerling;
  - scholen aan te zetten om de resultaten met de ouders te bespreken (bespreekbaarheid van het thema drugs tussen ouders en jongeren verhogen);
  - samenwerking rond drugpreventie tussen de school en het CLB bevorderen.

Op Vlaams niveau:
- aandacht vestigen op het belang van een drugbeleid op alle scholen;
- zicht krijgen op een aantal levensdomeinen van de leerlingen: gebruik van legale en illegale middelen, attitudes over drugs en druggebruik, vrijetijdsbesteding, beleving van de sfeer op school en in de klas en beleving van het drugbeleid op de school;
- evaluatie van het drugbeleid op de Vlaamse scholen;
- detectie van noden en knelpunten in de verdere ondersteuning van scholen bij drugpreventie.

Werkwijze

1. Doelgroep

De doelgroep bestaat uit leerlingen uit scholen van het Vlaams secundair onderwijs. Van scholen die deelnemen verlangen we dat al hun leerlingen de vragenlijst invullen. Scholen waarvan niet alle leerlingen hebben deelgenomen, worden niet verwerkt.

2. Methodiek

De bevraging wordt door de school zelf georganiseerd. Ze ontvangt hiervoor uitgebreide instructies, zowel schriftelijk als telefonisch. De vragenlijst wordt in principe van alle leerlingen tegelijkertijd afgenomen, per klas en liefst onder toezicht van een leerkracht van wie ze geen les krijgen. De afname neemt ongeveer een lesuur in beslag.

De leerlingen vullen de vragenlijst anoniem in en steken hem eigenhandig in een daartoe voorziene, niet-hersluitbare omslag. Vragenlijsten die niet in een gesloten omslag zitten, worden niet verwerkt.

3. Instrument

De leerlingen vullen een gesloten vragenlijst in, die vragen bevat over:
- leeftijd, geslacht, onderwijsvorm, jaar;
- vrijetijdsbesteding en uitgaan;
- sfeer op school: middagactiviteiten op school, schoolsfeer, assertiviteit, relatie met klasgenoten, en relatie met leerkrachten;
- gebruik van legale en illegale middelen;
- motieven om al dan niet drugs te gebruiken;
- verwachte reacties van beste vrienden en ouders op proberen en gebruik van cannabis;
- kennis en mening over het schoolreglement;
- bespreekbaarheid van het thema drugs op school;
- vertrouwensfiguren tot wie ze zich zouden wenden in geval van drugproblemen.

Voor het BuSO gebruiken we een aangepaste vragenlijst. De gegevens van de BuSO-bevraging zijn niet opgenomen in dit rapport.

4. Verwerking

De vragenlijsten worden elektronisch ingelezen. Er gebeurt een systematische controle van de inscankwaliteit. De gegevens worden verder verwerkt met behulp van het statistisch softwarepakket SPSS© 14.0.

5. Dubbele anonimiteit

De rapportering over de resultaten per school gebeurt volgens het principe van de *dubbele anonimiteit*. Dat wil zeggen dat:

- De bevraging van de leerlingen is anoniem: op basis van de resultaten kan je in principe onmogelijk de antwoorden van individuele respondenten, noch van bepaalde klassen of onderwijsvormen achterhalen;

- In het rapport staat nergens de naam van de school. Elke school krijgt een nummer. Een externe persoon of instantie kan hierdoor niet weten om welke school het gaat.

Beschrijving van de resultaten van schooljaar 2005-2006

1. Populatie

In de periode tussen 1 september 2005 en 30 juni 2006 hebben 64 VSO-scholen[5] deelgenomen aan de bevraging van hun leerlingen over het drugbeleid op hun school. In het totaal hebben 38,357 leerlingen de vragenlijst ingevuld.

Met de leerlingenbevraging worden elk schooljaar enkele tienduizenden leerlingen uit het voltijds secundair onderwijs bevraagd. Dat gebeurt via scholen die zich kandidaat stellen om de bevraging af te nemen in het kader van het VAD-concept Drugbeleid op School (DOS). In elke participerende school nemen alle aanwezige leerlingen deel aan de bevraging. Zij vullen individueel en anoniem de vragenlijst in die de resultaten voor dit syntheserapport oplevert.

In welke mate een schatting van de populatie op basis van een steekproef betrouwbaar of nauwkeurig is, kan men berekenen aan de hand van een betrouwbaarheidsinterval. Voor de populatie van 411,783 VSO-leerlingen in het schooljaar 2005-2006 was een steekproef van 1,589 leerlingen nodig om een representatieve steekproef te bekomen bij een betrouwbaarheidsinterval van 95% met een toelaatbare foutenmarge van 2.45%.
Zoals de voorgaande schooljaren hebben we gekozen voor een proportioneel gestratificeerde steekproef. Dit betekent dat we de populatie eerst hebben verdeeld in subgroepen, volgens leerjaar (eerste tot en met zesde jaar), geslacht, onderwijsnet (vrij, gemeentelijk of provinciaal en gemeenschapsonderwijs) en onderwijsvorm (ASO, TSO en BSO). Elke subgroep heeft de verhouding zoals die in de Vlaamse populatie voorkomt. Uit het steekproefkader (alle 41,852 leerlingen die het voorbije schooljaar hebben deelgenomen aan de leerlingenbevraging) werden voor elke subgroep ad random het proportioneel aantal nodige leerlingen getrokken (tabel B).

Tabel B: steekproefgrootte van de zes[6] schooljaren (2000-2006)

	aantal leerlingen	percentage
schooljaar 2000-2001	1,501	16.5
schooljaar 2001-2002	1,502	16.5
schooljaar 2002-2003	1,504	16.5
schooljaar 2003-2004	1,498	16.5
schooljaar 2004-2005	1,500	16.5
schooljaar 2005-2006	1.589	17.5
totaal	9.094	100.0

De data uit het syntheserapport zijn bijgevolg het resultaat van een representatieve steekproef in de leerlingenpopulatie in de zes leerjaren van de drie grote onderwijsvormen. Deze groep komt overeen met 93,7% van de totale Vlaamse leerlingenpopulatie in het voltijds secundair onderwijs.

De scholen kiezen zelf of ze aan de bevraging willen deelnemen en de steekproef wordt getrokken op leerlingenniveau. Hierdoor wordt een self selection bias[7] van de leerlingen vermeden. Deze bias zou zich voordoen indien de scholen zélf het voorwerp van onderzoek zouden zijn.

[5] VSO: Enkel scholen die ASO, TSO en/of BSO in hun aanbod hebben.

[6] Tijdens de eerste twee schooljaren (januari-juni 1999 en schooljaar 1999-2000) gebruikten we een verschillende vragenlijst en werkten we met een andere firma voor de inscanning van de vragenlijsten. Daarom zijn de gegevens van de zeven schooljaren niet met elkaar vergelijkbaar en beperken we ons tot de zes laatste.

[7] Self selection bias treedt op wanneer het studieobject controle heeft over het al dan niet participeren.

Dat de scholen zelf kiezen om deel te nemen, creëert weliswaar een systematische fout, maar deze is vergelijkbaar met de fout die optreedt wanneer een school verkiest al dan niet in te gaan op een vraag om medewerking aan een onderzoek en wordt deels gecorrigeerd door het trekken van de steekproef op leerlingenniveau.

2. Betrouwbaarheid van de gegevens

Het gemiddeld aantal afwezige leerlingen per school op het moment van de afname (schooljaar 2005-2006) van de vragenlijst bedroeg 8.35%. Dit wil zeggen dat we gemiddeld van 91.65% van het totale aantal leerlingen van elke school over een vragenlijst beschikken. Een beperkt aantal vragenlijsten die we ontvingen konden we niet verwerken (fout of onvolledig ingevuld, beschadigd, …). In concreto was 99.4% van de ontvangen vragenlijsten bruikbaar voor verdere verwerking. Samengevat hebben we van 91.6% van alle leerlingen van de scholen die in het schooljaar 2005-2006 hebben geparticipeerd aan de leerlingenbevraging een verwerkbare vragenlijst ontvangen.

De mate waarin de leerlingen bereid zijn om de vragenlijst volledig in te vullen, geeft aan in hoeverre ze er vertrouwen in hebben dat hun gegevens anoniem behandeld zullen worden. Ze kunnen de vragen over hun leeftijd, geslacht en studiejaar openlaten. Van de 38.357 leerlingen die de vragenlijst invulden, waren er 101 die de vragen over leeftijd, geslacht en studiejaar openlieten. Door de wijze van steekproeftrekking kwamen deze vragenlijsten uiteraard niet in de steekproef terecht.

Om de kwaliteit van de antwoorden op de vragen naar middelengebruik te verhogen, hebben we de antwoorden van een aantal leerlingen geweerd vóór de trekking van de steekproef:

- We maakten gebruik van een 'dummy' variabele. De vragenlijsten van iedereen die beweerde dat product (NTSC) ooit te hebben gebruikt, werden verwijderd. Het ging om 436 leerlingen (1.01%)[8].
- Ook de vragenlijsten van iedereen die beweerde elk product van een bepaalde productcategorie (alcohol, medicatie, illegale drugs) dagelijks te hebben gebruikt, werden eruit geselecteerd. In totaal waren er slechts 2 leerlingen die zegden dagelijks alle soorten medicatie te gebruiken. Geen enkele leerling beweerde alle alcoholische dranken of alle illegale drugs dagelijks te gebruiken.

3. Enkele toelichtingen

(1) Vooraleer we dieper ingaan op de resultaten nog een woordje uitleg bij een aantal begrippen die we in de tekst hanteren. Met '**nooit**' bedoelen we uiteraard de leerlingen die nog nooit in hun leven dat gedrag hebben gesteld. Met '**stoppers**' of '**niet laatste jaar**' duiden we de leerlingen aan die ooit dat gedrag wel hebben gesteld, maar niet meer tijdens het jaar voor de leerlingenbevraging. '**Occasioneel**' is de term die we gebruiken als we het over de leerlingen hebben die tijdens het jaar voor de bevraging een bepaald gedrag hebben gesteld, maar minder dan eenmaal per week. We spreken over '**regelmatig**' als we de leerlingen willen aanduiden die tijdens het jaar voor de bevraging dat gedrag minstens eenmaal per week tot dagelijks hebben gesteld.

(2) Wanneer we in het rapport spreken over **levensprevalentie**, bedoelen we het aantal leerlingen dat minstens eenmaal in zijn leven een bepaald product heeft gebruikt of een bepaald gedrag heeft gesteld. **Laatstejaarsprevalentie** doelt op het aantal leerlingen dat tijdens het jaar voorafgaand aan de bevraging een bepaald product heeft gebruikt of een bepaald gedrag heeft

[8] Dit percentage is lager in de loop van de voorgaande schooljaren gestaag gedaald: 1.8% in 2000-2001; 1.7% in 2002-2003; 1.5% in 2003-2004; 1.3% in 2004-2005.

gesteld. Met **frequentie** verwijzen we naar hoe vaak leerlingen een bepaald product gebruikt of bepaald gedrag gesteld hebben.

(3) In bijlage is er een overvloed aan tabellen opgenomen. We selecteerden hieruit voor de lezer de meest interessante en opvallende resultaten, die we in de tekst bespreken, soms geïllustreerd met een grafiek. De tabellen zijn te beschouwen als een naslagwerk.

(4) We maken in de tekst ook vergelijkingen tussen de laatste zes schooljaren[9]. Hierbij gaan we op zoek naar eventueel aanwezige tendenzen over de zes jaren heen. We behandelen enkel de verschillen die statistisch significant zijn. Gezien de steekproefgrootte leggen we de drempel om te kunnen spreken van een significant verschil bij p ≤ van 0.001.
Ook wanneer we het hebben over verschillen tussen groepen (leeftijdsgroepen, onderwijsvorm, geslacht, schooljaar), hebben we het steeds over statistisch significante verschillen, tenzij uitdrukkelijk anders wordt vermeld.

(5) U zal merken dat in de tabellen de som van de percentages niet steeds exact 100% is, maar soms ook 99.9% of 100.1%. Dit heeft te maken met de afrondingen van de percentages. Vandaar dat we ook deze som afronden tot een geheel getal, namelijk 100%.

(6) Mocht u de absolute aantallen van bepaalde deelpopulaties met elkaar optellen, zal u zien dat de som niet altijd gelijk is aan het aantal van de totale groep. Dat komt omdat in een aantal gevallen gegevens ontbreken. Wat betreft de leeftijdscategorieën, vergelijken we enkel de leerlingen tussen twaalf en achttien jaar, terwijl er ook leerlingen zijn van elf en van negentien jaar en ouder. Omdat het gaat om zulke kleine groepen, hebben we ze niet in de vergelijking gebracht.

(7) Het aantal gebruikers van een bepaald product (bijvoorbeeld cannabis) kan groter zijn dan het aantal gebruikers van de productcategorie waartoe dat product behoort (in dit geval illegale drugs). Dat heeft te maken met het feit dat we het aantal illegaledruggebruikers berekenen op basis van de leerlingen die op alle vragen in verband met illegale drugs geantwoord hebben. Leerlingen die bijvoorbeeld niet geantwoord hebben op de vraag over XTC, worden bij de illegaledruggebruikers niet meegerekend, omdat we niet kunnen weten hoe vaak ze illegale drugs gebruiken. Daarnaast kan eenzelfde leerling natuurlijk meerdere producten uit eenzelfde categorie gebruiken.

4. Middelengebruik (vraag 6)

Druggebruik bij jongeren is al lang geen zeldzaamheid meer. Omdat druggebruik een maatschappelijk verschijnsel is dat niet ophoudt bij de schoolpoort, krijgen vrijwel alle Vlaamse scholen ermee te maken. Drugs op school vormen voor de school niet alleen een veiligheidsprobleem, maar ook een gezondheids- en welzijnsprobleem.

Bij zowel jongeren als ouders en leerkrachten leeft vaak een verkeerd beeld over jongeren en illegale drugs. Die ideeën worden beïnvloed door de mediaberichtgeving over druggebruik bij jongeren, de eigen ervaringen en observaties, geruchten, enzovoort. Zo schatten illegaledruggebruikers het aantal druggebruikers in een klas of school veel groter in dan niet-gebruikers en dan het werkelijke aantal (Department of Health and Human Services, 2002).

Naast de invloed van de media zijn er ook andere maatschappelijke en culturele factoren (wetgeving, beschikbaarheid, subcultuur, …) die ervoor zorgen dat sommige drugs maatschappelijk aanvaard worden en andere niet. Dit komt tot uiting in zowel voorkomen als frequentie van ge-

[9] Tijdens de eerste twee schooljaren (januari-juni 1999 en schooljaar 1999-2000) gebruikten we een verschillende vragenlijst en werkten we met een andere firma voor de inscanning van de vragenlijsten. Daarom zijn de gegevens van de zes schooljaren niet met elkaar vergelijkbaar en beperken we ons tot de vijf laatste.

bruik. Zo zijn alcohol en tabak maatschappelijk aanvaarde drugs en bijgevolg gebruikt een groter percentage jongeren deze middelen, in vergelijking met illegale drugs.

De opsplitsing in legale (alcohol, tabak, geneesmiddelen) en illegale (cannabis, XTC, cocaïne, heroïne, …) middelen kan de indruk wekken dat het gaat om gevaarlijke en minder gevaarlijke producten, maar dit is niet juist. Riskant gebruik van alle drugs - legale en illegale - kan, naast (lichamelijke of psychische) afhankelijkheid, ook veel andere problemen veroorzaken van lichamelijke, psychische, sociale, financiële of juridische aard.

Daarom worden de leerlingen in deze enquête niet enkel bevraagd over illegaledruggebruik, maar ook over het gebruik van de legale genotmiddelen. Wanneer we het hebben over drugs, bedoelen we zowel legale als illegale drugs.

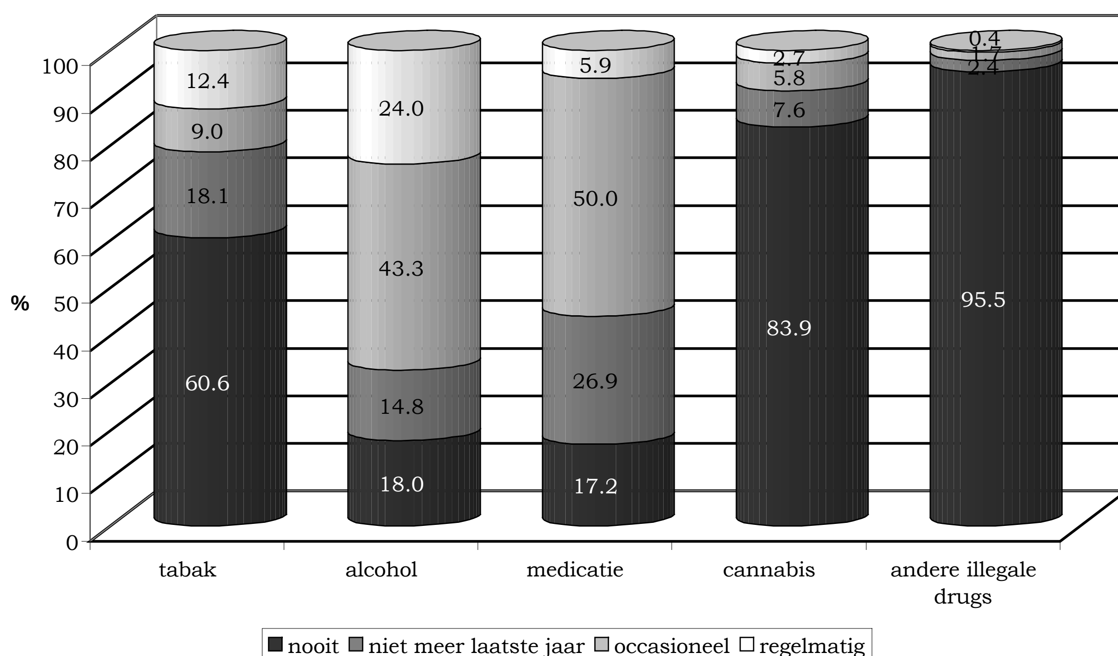
4.1. Algemeen (tabel 1)

Zoals dit ook het geval was in de vorige schooljaren (zie de vergelijkingen verder in dit rapport), is **alcohol** nog steeds de nummer één onder de psychoactieve middelen: het wordt door het grootste aantal leerlingen in het secundair onderwijs gebruikt en het is bovendien ook het meest frequent gebruikte middel onder hen (grafiek 1). 82.0% van alle leerlingen in het secundair onderwijs heeft ooit alcohol gedronken, 67.3% dronk ook tijdens het jaar voor de bevraging alcohol: 43.3% deed dit occasioneel, 24.0% deed dit minstens regelmatig.
Medicatie komt op de tweede plaats, tenminste als we het hebben over het aantal leerlingen dat medicatie gebruikt en niet over hoe vaak ze dat doen. Want het gaat in de meeste gevallen om occasioneel gebruik: 50.0% neemt occasioneel medicatie tegenover 5.9% regelmatig.
39.4% van alle middelbare scholieren heeft ooit **tabak** gerookt en 21.4% rookte ook nog het jaar voor de bevraging. De meerderheid van hen rookt regelmatig.

16.1% van alle leerlingen in het secundair onderwijs heeft ooit **cannabis** gebruikt. Voor 8.5% onder hen was dit het laatste jaar: 5.8% deed dit occasioneel, 2.7% deed dit regelmatig.

4.5% heeft ooit een **andere illegale drug dan cannabis** geprobeerd; 2.1% experimenteerde er het voorbije jaar nog mee. Slechts een enkeling (0.4%) ging over tot regelmatig gebruik ervan.

grafiek 1: gebruik van tabak, alcohol, medicatie, cannabis en andere illegale drugs (schooljaar 2005-2006)

4.2. Tabak (tabellen 2a-b)

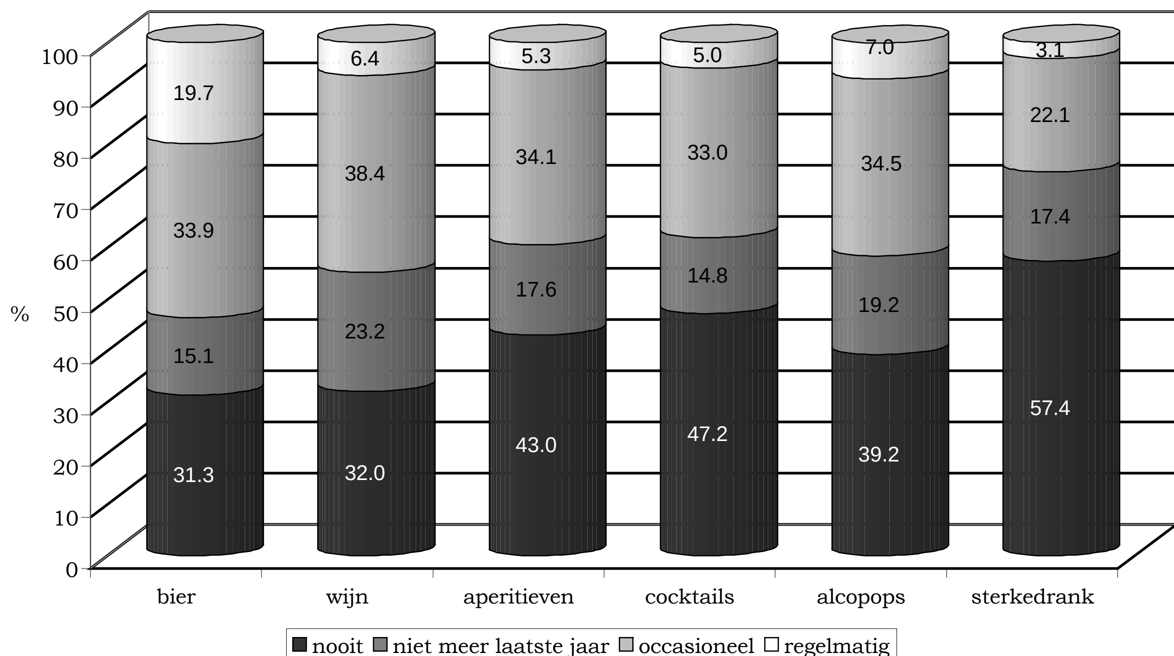
De sterkste stijging in roken situeert zich tussen de 12-14-jarigen en de 15-16-jarigen: 49.4% heeft op de leeftijd van 15-16 jaar ooit tabak gerookt; bij de 17-18-jarigen is dit 61.5%; 38.2% van de 17-18-jarigen rookte ook het voorbije jaar.
Er is verder een uitgesproken verschil in rookgedrag tussen leerlingen in de drie onderwijsvormen. Een meerderheid van de BSO-leerlingen (58.0%) heeft al eens gerookt; in het TSO is dit net niet de helft van de leerlingen (47.6%) en in het ASO ligt dit cijfer beduidend lager (27.7%). Wat betreft het rookgedrag van het jaar voor de bevraging, is er vooral een verschil in regelmatig roken. In het ASO rookte 5.0% regelmatig in dit periode, in het TSO 14.3% en in het BSO 28.4%.

Tussen jongens en meisjes is er weinig verschil op dit vlak. 21.8% van de jongens versus 20.9% van de meisjes rookte het voorbije jaar en ze deden dit even vaak.

4.3. Alcohol (tabellen 3a-i)

71.1% van de leerlingen heeft vóór de leeftijd van vijftien al eens alcohol gedronken. 47.1% van de leerlingen jonger dan vijftien dronk ook het voorbije jaar alcohol. Op de leeftijd van 15-16 jaar is de overgrote meerderheid van de leerlingen al in contact gekomen met alcohol. Met de leeftijd neemt ook al snel de frequentie van alcoholgebruik toe: het regelmatig alcoholgebruik stijgt van 7.3% bij de 12-14-jarigen tot 32.7% bij de 15-16-jarigen en 46.1% bij de 17-18-jarigen.
We zien tussen de onderwijsvormen en tussen jongens en meisjes niet zo'n grote verschillen in de prevalentie van alcoholgebruik. Het verschil zit vooral in verschillende drinkpatronen: bijna dubbel zoveel TSO- en BSO-leerlingen dan ASO-leerlingen drinken regelmatig alcohol[10] en eveneens dubbel zoveel jongens dan meisjes drinken regelmatig alcohol[11].

grafiek 2: gebruik van bier, wijn, aperitieven, cocktails, alcopops en sterke drank (schooljaar 2005-2006)

10 TSO: 32.9%; BSO: 30.4%; ASO: 16.9%.

11 Jongens: 31.5%; meisjes: 16.4%.

Van alle alcoholische dranken is bier het meest populair (grafiek 2). Bier telt de meeste drinkers en ook de meeste regelmatige drinkers: 53.6% dronk het afgelopen jaar bier; 19.7% dronk minstens een keer per week bier. Ongeveer vier leerlingen op tien dronken het voorbije jaar wijn (44.8%), alcopops (41.5%), aperitieven (39.4%) en cocktails (38.0%), maar de meerderheid van hen drinkt deze dranken minder dan één keer per week. Een kwart van de leerlingen (25.2%) dronk het voorbije jaar ook sterkedrank.
Hoe ouder de leerlingen zijn, hoe meer zij verschillende alcoholische dranken drinken en hoe vaker ze dit ook doen.
Ook tussen de onderwijsvormen zien we duidelijke verschillen: voor bier en aperitieven telt het TSO de meeste laatstejaarsdrinkers; het ASO telt de meeste laatstejaarsdrinkers van wijn, maar minder laatstejaarsdrinkers van cocktails en alcopops dan het TSO en het BSO; in het BSO ligt de laatstejaarsprevalentie van sterkedrank het hoogst.
De verschillen tussen jongens en meisjes beperken zich tot bier en sterkedrank, die meer en vaker door jongens worden gedronken. 59.1% van de jongens dronk het afgelopen jaar bier (27.5% op regelmatige basis), tegenover 48.0% van de meisjes (11.7% regelmatig). De laatstejaarsprevalentie van sterkedrank is bij jongens 29.6% (4.3% regelmatig) en bij meisjes 20.5% (1.8% regelmatig).

4.4. Medicatie (tabellen 4a-h)

Het ooit-gebruik van medicatie ligt even hoog als dat van alcohol: 82.8% van de leerlingen nam ooit medicatie. De laatstejaarsprevalentie ligt wel een stuk lager: die bedraagt 55.9%.

Het medicatiegebruik neemt, zoals alle andere producten, toe met de leeftijd. Het gaat voornamelijk om het gebruik van lichte pijnstillers en om occasioneel gebruik.
Regelmatig medicatiegebruik komt meer voor in het BSO dan in het ASO en het TSO[12]: 1 op de 10 BSO-leerlingen gebruikt regelmatig medicatie. Hoewel het ooit-gebruik van lichte pijnstillers het hoogst ligt in het ASO en het laagst in het BSO, zien we dat de laatstejaarsprevalentie ervan in de drie onderwijsvormen ongeveer even hoog is, maar dat het regelmatig gebruik opvallend hoger is in het BSO[13].
Opvallend meer meisjes dan jongens consumeren medicatie. Dit verschil heeft alles te maken met een groter occasioneel gebruik[14]. We vinden een geslachtsverschil terug voor lichte pijnstillers en opwekmiddelen: lichte pijnstillers worden meer door meisjes gebruikt en opwekmiddelen meer door jongens[15].

4.5. Cannabis (tabellen 5a-b)

Gemiddeld heeft 16.1% van alle leerlingen ooit cannabis gebruikt (grafiek 3). 8.5% gebruikte cannabis in de loop van het voorbije jaar. 2.7% doet dit regelmatig.

Het gebruik van cannabis neemt gradueel toe over de leeftijden: 2.0% van de 12-14-jarigen gebruikte cannabis het voorbije jaar; voor de 15-16-jarigen was dit 9.5% en voor de 17-18-jarigen 21.7%. Merk op dat het ooit-gebruik bij de 17-18-jarigen 35.6% bedraagt; voor 13.9% was het gebruik dus al langer dan een jaar geleden.
Cannabis wordt, zowel occasioneel als regelmatig, meer door jongens dan meisjes gebruikt. Onder de gebruikers van cannabis zijn er meer occasionele dan regelmatige gebruikers, en dit in alle leeftijdscategorieën, in de drie onderwijsvormen en bij jongens én meisjes.

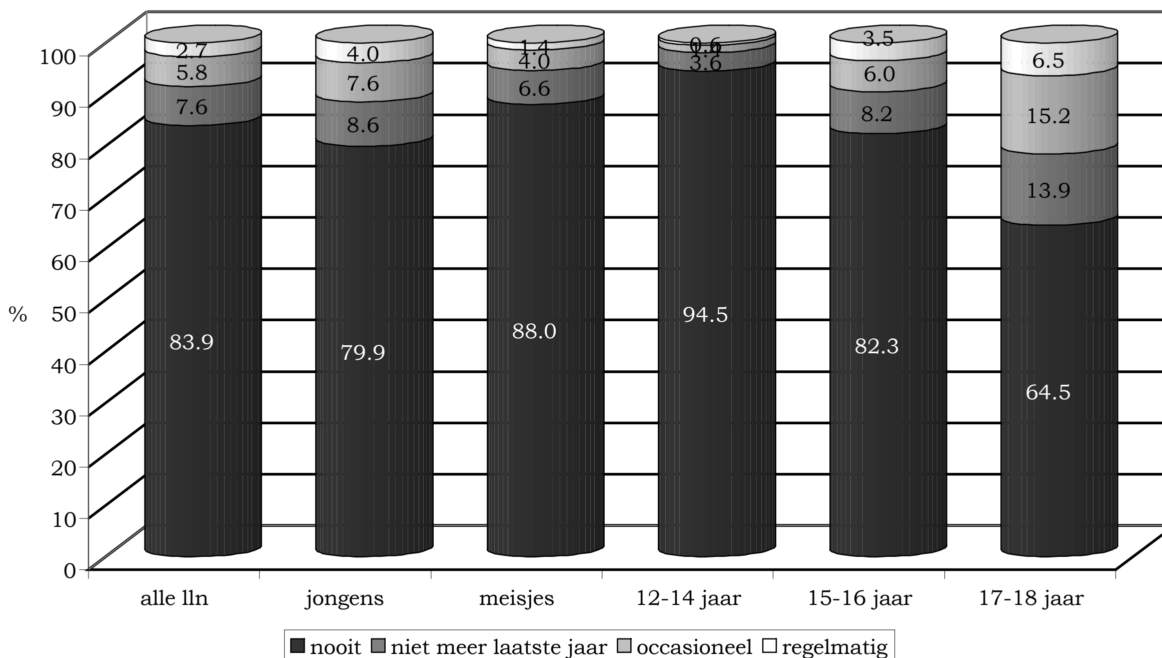
[12] BSO: 9.8%; TSO: 6.7%, ASO: 4.0%.

[13] Levens- versus laatstejaarsprevalentie en regelmatig gebruik: ASO: 85.1% - 54.4% - 1.9%; TSO: 82.2% - 55.7% - 3.6%; BSO: 74.8% - 53.6% - 6.9%.

[14] Occasioneel gebruik medicatie: jongens: 41.1% - meisjes: 59.2%.

[15] Laatstejaarsprevalentie jongens - meisjes: lichte pijnstillers: 44.9% versus 55.5%; opwekmiddelen: 4.6% versus 1.2%.

grafiek 3: cannabisgebruik door jongens en meisjes en door verschillende leeftijdsgroepen (schooljaar 2005-2006)

4.6. Andere illegale drugs dan cannabis (tabellen 6a-g)

Het gebruik van andere illegale drugs dan cannabis komt weinig voor in het secundair onderwijs. 2.1% van alle leerlingen gebruikt ze. Het gaat vooral om leerlingen in de oudste leeftijdsgroep, om leerlingen uit het TSO en BSO en om jongens. Het betreft voornamelijk occasioneel gebruik. In het ASO bijvoorbeeld gebruikte 0.9% occasioneel andere illegale drugs dan cannabis (geen regelmatige gebruikers), in het TSO was dit 2.6% (en 0.4% regelmatig) en in het BSO 5.5% (en 1.3% regelmatig).

4.7. Gokken (vraag 7 - tabellen 8a-f)

Behalve vragen over druggebruik stelden we ook een vraag over spelen voor geld. We bevroegen het spelen op gokautomaten, het spelen met de lotto, wedden voor geld en kaarten voor geld.

We maken een duidelijk onderscheid tussen behendigheids- en kansspelen. Behendigheidsspelen zijn spelen waarbij de speler de uitslag kan beïnvloeden door techniek en vaardigheid. Behendigheidsspelen worden niet gerekend onder spelen voor geld. Bij kansspelen kan de speler de uitslag, die door het lot wordt bepaald, niet beïnvloeden. Kansspelen waarbij geld wordt ingezet om winst te behalen, worden als gokken beschouwd. We kunnen daarnaast ook nog een onderscheid maken tussen riskante en niet-riskante kansspelen. Bij riskante kansspelen is de tijd tussen inzet en winst of verlies kort.

Gokken kan tot problemen op financieel en relationeel vlak leiden, maar ook tot problemen op het werk of op school. Bijgevolg kan ook gokken, net als roken en drinken, een risicogedrag vormen voor jongeren. Het gokgedrag bij jongeren is echter nog zelden onderzocht in België. Meer informatie over gokken vind je in het 'cahier gokken' van VAD (De Bock, 2002).

Hoewel 40.1% ooit al wel eens voor geld heeft gespeeld - hetzij op gokautomaten, hetzij met de lotto, met de kaarten of met wedden - gebeurt dit vooral occasioneel. Het populairst zijn wedden voor geld en spelen met de lotto.

Er zijn weinig verschillen tussen de verschillende leeftijdscategorieën of tussen de drie onderwijsvormen.
Gokken komt wel uitgesproken meer onder jongens dan onder meisjes voor[16]. Dit geldt ook voor de verschillende gokvormen afzonderlijk, met uitzondering van spelen met de lotto.

5. Motieven voor gebruik en niet-gebruik van illegale drugs (vragen 13a en b)

Naast het gebruik hebben we ook gepeild naar de opinies van leerlingen over het al dan niet gebruiken van illegale drugs. De vraag is zo gesteld dat de leerling zowel gaat nadenken over zijn eigen motieven als over de motieven van andere jongeren. Ze luidt als volgt: "Wat zijn volgens jou de drie belangrijkste redenen waarom jongeren illegale drugs (alle, ook cannabis) gebruiken/niet gebruiken?".

De meeste jongeren die experimenteren met illegale drugs, houden na een aantal keren vanzelf op met gebruiken. Andere jongeren beslissen om door te gaan. Motieven spelen hierbij een belangrijke rol.

Met preventie tracht men niet alleen in te spelen op de motieven die leiden tot gebruik, maar wil men zeker ook de motieven om niet te gebruiken, versterken of bevestigen. Het ondersteunen en aanmoedigen van niet-gebruik is immers een belangrijk onderdeel van drugpreventie, zeker bij jongeren.

Er bestaan veel mythen over de effecten, risico's en gevolgen van gebruik op korte of lange termijn van zowel legale als illegale middelen. "Zwarte koffie is hét tegengif voor alcohol" en "Cannabis roken is gezonder dan een sigaret roken" zijn veel voorkomende, maar foutieve beweringen.

Het verschaffen van juiste informatie maakt een belangrijk deel uit van preventie, al vormt kennis alleen geen voldoende voorwaarde voor gedragsverandering. Hoewel iedereen wéét dat roken schadelijk is voor de gezondheid, zijn er immers heel wat mensen die blijven roken en die dergelijke informatie naast zich neerleggen. Dit heeft onder meer te maken met het feit dat verschillende factoren een invloed uitoefenen bij het ontstaan van gedragingen.

Omdat jongeren legale en illegale drugs niet alleen gebruiken omwille van de effecten van die middelen, volstaan rationele argumenten en uitgebreide informatie niet. Een goede dosis zelfvertrouwen, de vaardigheid om met groepsdruk om te gaan, kunnen beschikken over de juiste coping-mechanismen en zoveel andere factoren beïnvloeden mee de keuze om al dan niet drugs te gebruiken en verdienen minstens evenveel aandacht.

5.1. Motieven voor gebruik (tabellen 9a-c)[17]

Meer dan de helft van alle leerlingen denkt dat jongeren illegale drugs gebruiken om stoer te doen en voor de kick (respectievelijk 54.2% en 50.2%). 37.6% van de leerlingen vermoedt dat druk van vrienden hierin een rol speelt. Een ongeveer even groot deel (37.2%) meent dat ze dit doen uit nieuwsgierigheid. Eén op vijf (20.5%) gaat ervan uit dat ze dit doen om zich goed te voelen.

Naarmate de leerlingen ouder zijn, komen daar ook nog motieven bij die te maken hebben met de verwachte effecten van het middel (om zich te ontspannen, voor de stemming). Dit is niet verwonderlijk, want hoe ouder de leerlingen, hoe groter het aandeel onder hen dat illegale drugs gebruikt. Verder duiden de jongste leerlingen meer stress aan als motief om illegale drugs te gebruiken dan de oudere leerlingen. Nieuwsgierigheid scoort - niet alleen qua percentage, maar ook

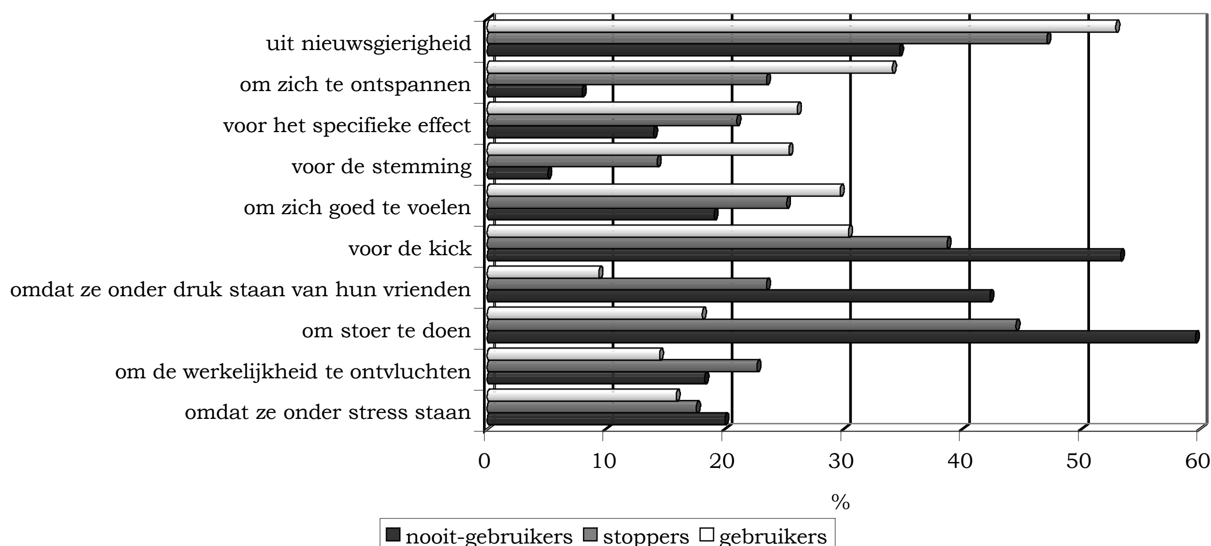
[16] 47.1% van de jongens gokte ooit, tegenover 32.7% van de meisjes.

[17] Omdat leerlingen slechts drie items uit een lijst konden aanduiden en we dus niet over informatie beschikken in welke mate ze de andere motieven ook een, weliswaar minder belangrijke, rol toedichtten, kunnen we voor de vergelijkingen tussen de drie leeftijdsgroepen, tussen jongens en meisjes, tussen de drie onderwijsvormen en tussen nooit-gebruikers, stoppers en gebruikers van illegale drugs enkel een beschrijving van de tabellen geven, maar geen uitspraken doen over de significantie van eventuele observeerbare verschillen.

qua positie in de hiërarchie van motieven - duidelijk hoger vanaf de leeftijd van 15 jaar dan bij de 12-14-jarigen.
'Om de werkelijkheid te ontvluchten' en 'omdat ze onder druk staan van vrienden' worden meer vermeld door leerlingen uit het ASO. BSO-leerlingen bestempelen het in dit kader dan weer eerder als een manier om zich goed te voelen.
Meer meisjes dan jongens denken dat jongeren illegale drugs gebruiken om de werkelijkheid te ontvluchten en om zich goed te voelen. Jongens halen meer 'omdat het verboden is' en 'om zich te ontspannen' aan.

Net omwille van de specifieke vraagstelling vonden we het ook interessant om de antwoorden van gebruikers en niet-gebruikers van illegale drugs op deze vraag te vergelijken (grafiek 4). We zien een verschil in de antwoorden tussen nooit-gebruikers, stoppers en gebruikers van illegale drugs. De nooit-gebruikers duidden de volgende motieven het meest aan: om stoer te doen, voor de kick, de (vermeende) druk van vrienden, nieuwsgierigheid en stress. Bij de stoppers neemt het belang toe van de motieven die te maken hebben met het verwachte effect van de drugs. De druggerelateerde motieven, meer bepaald de effecten van drugs, werden het meest aangekruist door de gebruikers. Druk van vrienden en stoerdoenerij spelen volgens hen niet zo'n grote rol.

grafiek 4: Motieven voor het gebruik van illegale drugs, volgens nooit-gebruikers, stoppers en gebruikers van illegale drugs (schooljaar 2005-2006)

6. Motieven voor niet-gebruik (tabellen 10a-c)[5]

De reeks motieven die leerlingen aanhalen waarom jongeren geen illegale drugs gebruiken is meer gedifferentieerd dan voor de motieven voor gebruik, wellicht omdat ze hiervoor op hun eigen ervaringen kunnen terugvallen (de meerderheid is niet-gebruiker), terwijl ze voor het beantwoorden van de andere vraag misschien eerder putten uit een meer eenvormig (stereotiep) beeld dat ze hebben over gebruikers.

De angst om verslaafd te worden steekt met kop en schouders boven de andere motieven uit (49.0%). Op de tweede plaats komt 'omdat ze geen drugs nodig hebben' (33.2%), gevolgd door 'omdat illegale drugs gevaarlijk zijn' (28.9%) en schrik voor de ouders (28.5%). Werden ook vaak

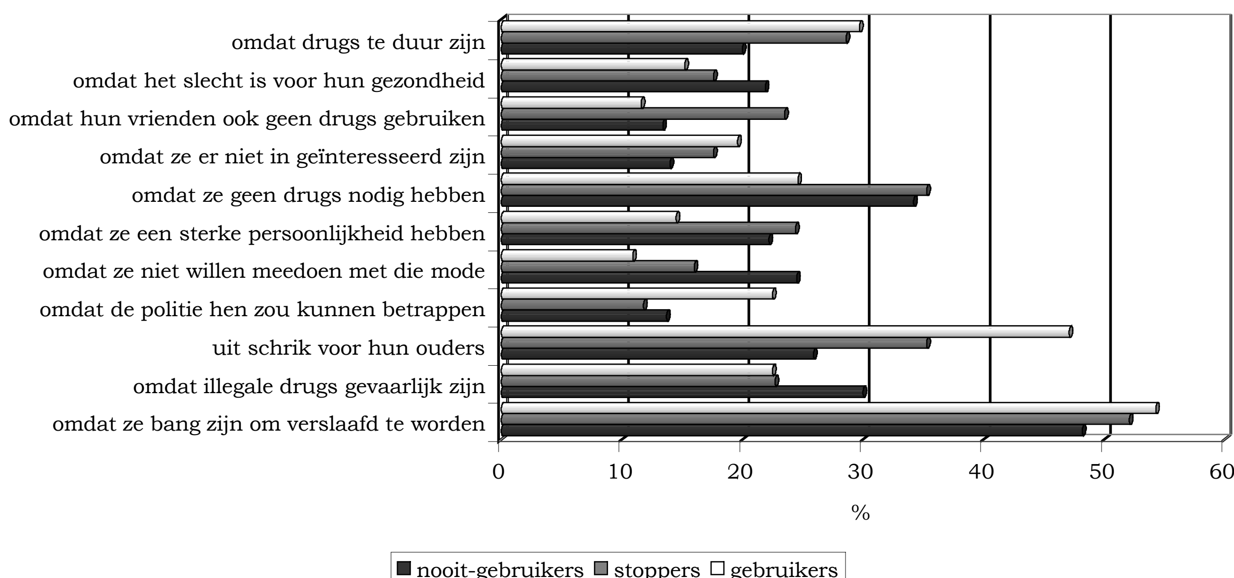
vermeld: niet willen meedoen met die mode (22.5%), de kostprijs (te duur) (21.9%), een sterke persoonlijkheid (21.5%) en omdat het slecht is voor de gezondheid (20.8%).

De jongere leerlingen beroepen zich meer op motieven die met angst te maken hebben, terwijl de oudere leerlingen meer belang hechten aan persoonlijkheidsmotieven.

In de drie onderwijsvormen werden grosso modo dezelfde motieven aangekruist, maar ze komen wel in een andere volgorde van belangrijkheid voor. Schrik voor de ouders werd relatief meer aangeduid door de leerlingen in het TSO en BSO dan die in het ASO; in het ASO werd angst voor controleverlies meer aangekruist dan in TSO en BSO. Ook wat betreft de motieven die te maken hebben met de persoonlijkheid, liggen de accenten verschillend: de TSO- en BSO-leerlingen hadden het in dit kader relatief meer sportiviteit en geen interesse in drugs, terwijl ASO-leerlingen het eerder over een sterke persoonlijkheid hebben en geen drugs nodig hebben. Een hogere kostprijs werd meer aangeduid in het TSO en het BSO, de negatieve invloed voor de gezondheid werd meer aangekruist in het ASO.
Het grootste verschil tussen jongens en meisjes is het motief 'omdat ze sportief zijn': aangekruist door 22.3% van de jongens en slechts 6.4% van de meisjes. Meisjes halen meer dan jongens 'angst voor controleverlies' aan en zowat alle persoonlijkheidsgerelateerde motieven (met uitzondering van sportiviteit) en het feit dat men geen vrienden heeft die illegale drugs gebruiken. Meer jongens dachten dat het te maken had met de te hoge kostprijs van illegale drugs.

Uiteraard hebben we ook voor deze vraag de vergelijking gemaakt tussen gebruikers en niet-gebruikers van illegale drugs. Dan blijkt dat gebruikers het meest van al denken dat jongeren geen illegale drugs gebruiken omdat ze schrik hebben voor hun ouders, omdat ze bang zijn dat de politie hen zou kunnen betrappen en omdat ze er niet in geïnteresseerd zijn (grafiek 5). Stoppers benadrukken meer het sportief zijn, het hebben van een sterke persoonlijkheid en het niet-gebruik van vrienden. Niet-gebruikers hebben het het meest over het gevaarlijke karakter van illegale drugs, het risico op controleverlies, niet willen meedoen met die mode, geen drugs nodig hebben (ook de stoppers schatten het belang van dit motief hoog in) en de gevolgen voor de gezondheid.

grafiek 5: Motieven voor het niet-gebruik van illegale drugs, volgens nooit-gebruikers, stoppers en gebruikers van illegale drugs (schooljaar 2005-2006)

7. De school als leer- en leefomgeving (vragen 8-10, tabellen 11a-22d en grafiek 6)

De vragenlijst gaat niet alleen over middelengebruik, maar bevraagt ook de omgeving van de jongere, zoals onder meer de schoolomgeving. Naast expliciete preventie in het schoolcurriculum zijn ook het schoolklimaat van groot belang bij het verantwoord leren omgaan met alcohol en andere drugs. In het opvoedingsproces willen we waarden en normen meegeven en jongeren de persoonlijke en sociale vaardigheden bijbrengen die hen in staat stellen bewuste en verantwoorde keuzes te maken. De sfeer op school bepaalt voor een groot stuk hoe de ondersteuning van die vaardigheden die belangrijk zijn bij drugpreventie, wordt ervaren (bijvoorbeeld opkomen voor je mening, leren 'neen' zeggen, problemen oplossen, …). Uit onderzoek blijkt dat, wanneer een jongere zich niet thuis voelt op school, dit een verhoogd risico kan inhouden voor alcohol- en ander drugmisbruik.

Een positief schoolklimaat wordt bepaald door vele factoren, waaronder het contact tussen leerkrachten en leerlingen, tussen leerkrachten onderling en leerlingen onderling, tussen directie en leerlingen, de prestatiegerichtheid, de leerlingenbegeleiding, de infrastructuur, de middagactiviteiten, het schoolbeleid en de mogelijkheid tot participatie eraan door de leerlingen.

Om de sfeer op school te bevragen, hebben we onder meer een aantal schalen gebruikt: sfeer op school, assertiviteit, relatie met de leerkrachten en relatie met de klasgenoten.

De vragen over de school zelf zijn in de eerste plaats bedoeld om de school informatie te verstrekken waarmee zij verder kan werken. Daarnaast kunnen de gegevens een algemeen beeld schetsen van hoe de jongere zich voelt in het secundair onderwijs.

7.1. Schoolsfeer

Uit de gegevens blijkt dat een groot deel van de leerlingen in het secundair onderwijs de sfeer op school goed vindt (70.3%) en het er meestal tof vindt (53.8%). 34.5% vindt de meeste lessen wel saai. Er is ook een niet onbelangrijke groep (17.3%) die liever geen les meer zou volgen. De algemene schoolsfeer wordt door oudere leerlingen minder goed beoordeeld dan door jongere.
Verder appreciëren ASO-leerlingen de sfeer op school het meest, gevolgd door de TSO-leerlingen en pas daarna door de BSO-leerlingen. TSO-leerlingen vinden de meeste lessen wel saaier dan alle andere leerlingen.
Meer meisjes dan jongens vinden de sfeer op school goed en vinden het meestal tof op school en minder meisjes vinden de lessen saai en willen liever geen les meer volgen. Toch zijn er iets meer meisjes dan jongens die graag van school zouden veranderen.

7.2. Assertiviteit

85.3% van de leerlingen ervaart geen problemen om zichzelf te verdedigen tegenover een leerkracht wanneer die onterecht boos is op hem of haar. 78.0% durft het woord te nemen namens de klas. 46.1% vindt het wel vervelend om voor de klas te komen. 12.1% wordt verlegen als de leerkracht hem of haar iets vraagt in de klas.

Hoe ouder de leerlingen, hoe beter ze voor zichzelf durven opkomen als een leerkracht onterecht boos is op hen.
Op het vlak van assertiviteit zijn er weinig of geen verschillen tussen de drie onderwijsvormen. Meer jongens dan meisjes durven namens de klas iets zeggen en durven op te komen voor zichzelf wanneer de leerkracht onterecht boos is op hen. Meer meisjes dan jongens worden verlegen als de leerkracht hen iets vraagt en meer meisjes vinden het ook vervelend om voor de klas te komen.

7.3. Relatie met leerkrachten

90.1% van de leerlingen vindt dat de meeste leerkrachten vriendelijk zijn tegen hen en 76.9% zegt dat ze geduldig luisteren als ze hen iets vragen. Toch vindt bijna de helft (47.1%) dat de meeste leerkrachten te weinig met hen babbelen en voelt een kwart (25.5%) zich niet door hen begrepen.

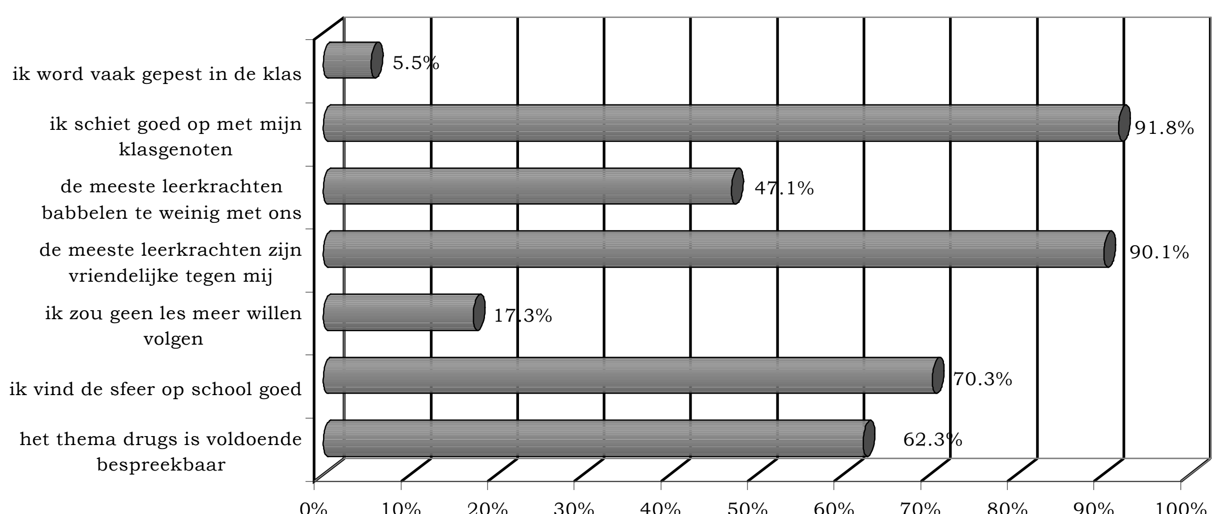
De behoefte om meer met de leerkrachten te babbelen stijgt met de leeftijd, evenals de nood aan meer begrip. Met de leeftijd neemt ook het percentage af van de leerlingen die vinden dat de meeste leerkrachten geduldig luisteren als ze hen iets vragen.
Meer ASO-leerlingen dan TSO- en BSO-leerlingen vinden dat de meeste leerkrachten geduldig luisteren als ze hen iets vragen. In het ASO zijn er ook minder leerlingen die zich niet begrepen voelen. In het TSO is de behoefte om meer met de leerkachten te praten het grootst. In het BSO worden de leerkachten minder vriendelijk ervaren dan in de twee andere onderwijsvormen.
Jongens en meisjes vinden in dezelfde mate dat de leerkrachten te weinig met hen babbelen. Verder zijn meer meisjes tevreden over de relatie met hun leerkrachten.

7.4. Relatie met klasgenoten

Veruit de meeste leerlingen schieten goed op met hun klasgenoten (91.8%) en bijna evenveel leerlingen (86.1%) menen op hun hulp te mogen rekenen als ze dat zouden vragen. 11.8% voelt zich er echter een beetje buiten staan in de klas en 5.5% wordt vaak gepest in de klas.

Er zijn weinig verschillen in de relatie met hun klasgenoten tussen de drie leeftijdscategorieën. Hoe ouder, hoe meer leerlingen zich een beetje voelen buiten staan in de klas en hoe minder leerlingen worden gepest.
De sfeer in de klassen krijgt de beste beoordeling in het ASO, op de voet gevolgd door het TSO. De leerlingen in het BSO zijn hierover iets minder positief. Deze verschillen zijn eerder klein. Jongens en meisjes komen ongeveer even goed overeen met hun klasgenoten.

grafiek 6: Schoolbeleving (schooljaar 2005-2006)

7.5. Bespreekbaarheid van het thema drugs

62.3% van de leerlingen in het Vlaams secundair onderwijs vindt het thema drugs voldoende bespreekbaar in de school. Er zijn op dit vlak weinig leeftijdsverschillen of verschillen tussen de onderwijsvormen of tussen jongens en meisjes.

7.6. Meningen over roken en alcohol drinken op school(se activiteiten) (vragen 20-21)

De pijler regels en procedures vormt een belangrijk onderdeel van een drugbeleid. Na een afbakening van de situaties en plaatsen die in de schoolcontext vallen - aan de schoolpoort, in de schoolgebouwen, tijdens de lesuren … - concretiseert de school waar en wanneer de regels van de school rond drugs en druggebruik gelden.

Jongeren hebben er nood aan betrokken te worden en actief te participeren in de school en in de klas. De mate van inspraak is een indicatie voor het welbevinden van de jongere op school. Participatie vertrekt van een fundamenteel respect voor de leerling als volwaardig persoon. Ook voor regelgeving is betrokkenheid van de leerling een meerwaarde. Een begrijpelijk schoolreglement, ontwikkeld met inspraak van de leerlingen, bevordert een positief schoolklimaat. Bovendien zullen leerlingen deze regels beter opvolgen, wanneer ze bij de opstelling ervan betrokken werden.

We vroegen de leerlingen hoe ze staan tegenover een verbod op roken en alcohol drinken op bepaalde plaatsen op school en bij bepaalde schoolse gelegenheden, zoals een schoolfeestje of een schooluitstap.

Roken op bepaalde plaatsen op school

54.4% van de leerlingen is tegen roken op bepaalde plaatsen op school. 27.1% vindt dat dit wel moet kunnen en 18.5% wil dit enkel toegelaten zien voor de oudste leerlingen.

Een meerderheid van de jongste leerlingen is uitgesproken tegen, bij de oudere leerlingen is een meerderheid voor. De oudsten willen op dit vlak meer voorrechten, terwijl de 15-16-jarigen liever iedereen gelijk voor de wet zien. Uiteraard speelt ook het feit of leerlingen al dan niet zelf roken een rol: meer rokers dan niet-rokers willen dat roken kan op bepaalde plaatsen op school. Toch is nog 34.8% van de niet-rokers hiervoor ook te vinden. Dat percentage neemt zelfs nog toe met de leeftijd: 28.6% van de 12-14-jarige niet-rokers spreekt zich positief uit over roken op bepaalde plaatsen op school; bij de 15-16-jarige niet-rokers is dit 40.7% en bij de 17-18-jarige niet-rokers 45.1%.
In het ASO is een meerderheid van de leerlingen tegen; in het TSO en BSO is een meerderheid net vóór zo'n regeling, die liefst geldt voor alle leerlingen. Niet zo verwonderlijk, als je weet dat het ASO minder rokers telt dan de andere twee onderwijsvormen.
Tussen jongens en meisjes zijn op dit vlak geen verschillen.

Roken bij bepaalde schoolse activiteiten

50.9% van de leerlingen vindt niet dat ze moeten kunnen roken bij bepaalde schoolse activiteiten, zoals een schoolreis of een -feestje. 35.1% vindt dat iedereen dit wel zou moeten kunnen, 13.9% vindt dat dit voorbehouden moet blijven voor de oudste leerlingen.

Ook hier zijn de jongsten, in tegenstelling tot de oudere leerlingen, tegen de mogelijkheid tot roken bij bepaalde schoolse activiteiten en willen de oudste leerlingen op dit vlak meer voorrechten dan jongere leerlingen. Bovendien zien we opnieuw dat er een duidelijk verband is met het eigen rookgedrag: meer rokers dan niet-rokers zijn hiervan voorstander. Toch is 38.3% van de niet-rokers hier eveneens voor te vinden. Het verschil tussen de leeftijdsgroepen is hier groot: bij de 12-14-jarige niet-rokers is dit 23.5%, bij de 15-16-jarige 49.9% en bij de 17-18-jarige niet-rokers maar liefst 63.3%.

Verder zijn veel meer ASO-leerlingen tegen roken bij schoolse gelegenheden dan leerlingen van de twee andere onderwijsvormen.
Jongens en meisjes verschillen hierover niet van mening.

Alcohol drinken bij bepaalde schoolse activiteiten

Een nipte meerderheid (54.9%) van alle leerlingen vindt niet dat ze alcohol moeten kunnen drinken bij bepaalde schoolse activiteiten. 45.1% wil dit wel: 28.3% wil dat voor iedereen en 16.8% wil dit enkel voor de oudste leerlingen.

We zien opnieuw dat terwijl van de jongste leerlingen een ruime meerderheid hiertegen is, de oudere leerlingen er juist voorstander van zijn en dat de oudste leerlingen de pleitbezorgers zijn van soepelere regels voor henzelf.
In het BSO, waar de gemiddelde leeftijd toch hoger ligt dan in de andere onderwijsvormen, zijn er minder leerlingen die op dit vlak andere regels voor de oudste leerlingen wensen.
Meer jongens dan meisjes willen kunnen alcohol drinken bij schoolse gelegenheden.

8. Vrijetijdsbesteding (vragen 5- 6, tabellen 23a-24d)[18]

Preventieactiviteiten vertrekken best vanuit de leefwereld van de jongeren zelf. Daarom is het zinvol om te weten wat hen bezighoudt, waaraan ze hun vrije tijd besteden. Vrije tijd biedt niet alleen mogelijkheden om te ontspannen, maar het is ook een sociaal gebeuren waarin jongeren ervaringen kunnen opdoen met vriendschap en andere soorten relaties. De vrije tijd is naast het onderwijs een belangrijk levensdomein waar jongeren kansen krijgen om zich verder te ontplooien, grenzen af te tasten, keuzes te maken en verantwoordelijkheid op te nemen.

Gevraagd naar hun favoriete vrijetijdsbestedingen, antwoordden de leerlingen dat ze het liefst van al computeren (51.7%), tv of video kijken (43.9%), muziek beluisteren (37.1%), sporten in clubverband (34.7%) en langsgaan bij vrienden of vriendinnen (33.5%).

TV of video kijken, computeren, sporten in clubverband en lezen komen meer voor bij de jongste leerlingen; langsgaan bij vrienden of vriendinnen en uitgaan (café, fuif, dancing) meer onder de oudste leerlingen.
Activiteiten die hoger scoren in het ASO en het TSO dan in het BSO zijn: computeren en jeugdbeweging. In het ASO komen een hobbyclub of academie (teken- of muziek-) en lezen meer voor dan in het TSO of BSO. Uitgaan gebeurt dan weer meer door de leerlingen in het TSO en BSO.
Winkelen werd bijna hoofdzakelijk aangeduid door meisjes. Meer meisjes dan jongens gaan ook langs bij vriend(inn)en, gaan naar een hobbyclub of academie, luisteren naar muziek en lezen.
Jongens houden zich meer bezig met tv of video kijken, computeren en sporten.

Uitgaan

Ook het uitgaansleven maakt deel uit van de vrijetijdsbesteding. 84.0% van alle leerlingen gaat uit: 58.1% occasioneel en 25.9% regelmatig. 70.7% is al eens naar een fuif geweest, 67.4% is al op café geweest, 31.5% is al eens in een jeugdhuis geweest en 26.9% in een dancing. Op café gaan doen ze het vaakst: 18.6% gaat minstens één keer per week op café. 7.5% van de leerlingen komt regelmatig in een jeugdhuis.

Hoe ouder de leerlingen, hoe meer van hen er uitgaan en hoe vaker ze dat ook doen. Bijna alle 17-18-jarigen gaan al eens uit; de meerderheid van hen (50.2%) gaat minstens een keer per week uit. Het valt op dat, ondanks het feit dat de toegang tot dancings in principe moet worden ont-

[18] Omdat leerlingen uit een lijst slechts drie items konden aanduiden en we dus niet over informatie beschikken in welke mate ze ook, weliswaar minder, tijd aan de andere vrijetijdsbestedingen zouden besteden, kunnen we voor de vergelijkingen tussen de drie leeftijdsgroepen, tussen jongens en meisjes en tussen de drie onderwijsvormen enkel een beschrijving van de tabellen geven, maar geen uitspraken doen over de significantie van eventuele observeerbare verschillen.

zegd voor jongeren onder de zestien, toch één op zeven 12-14-jarigen en bijna drie op tien 15-16-jarigen er al eens is geweest.
We zien tussen de onderwijsvormen een verschil qua uitgaan, dat zich het meest uitgesproken vertaalt in een frequenter uitgaanspatroon in het BSO en TSO dan in het ASO en dit voor alle uitgaansvormen. Het TSO telt opvallend meer leerlingen dan het ASO en het BSO die vaak naar een jeugdhuis gaan (11.1% tegenover respectievelijk 5.4% en 7.7%).
Evenveel jongens als meisjes gaan uit, maar de uitgaansfrequentie ligt hoger bij de jongens voor alle uitgaansvormen, behalve voor dancingbezoek. Zo gaat bijvoorbeeld 21.91% van de jongens regelmatig op café, tegenover 15.3% van de meisjes.

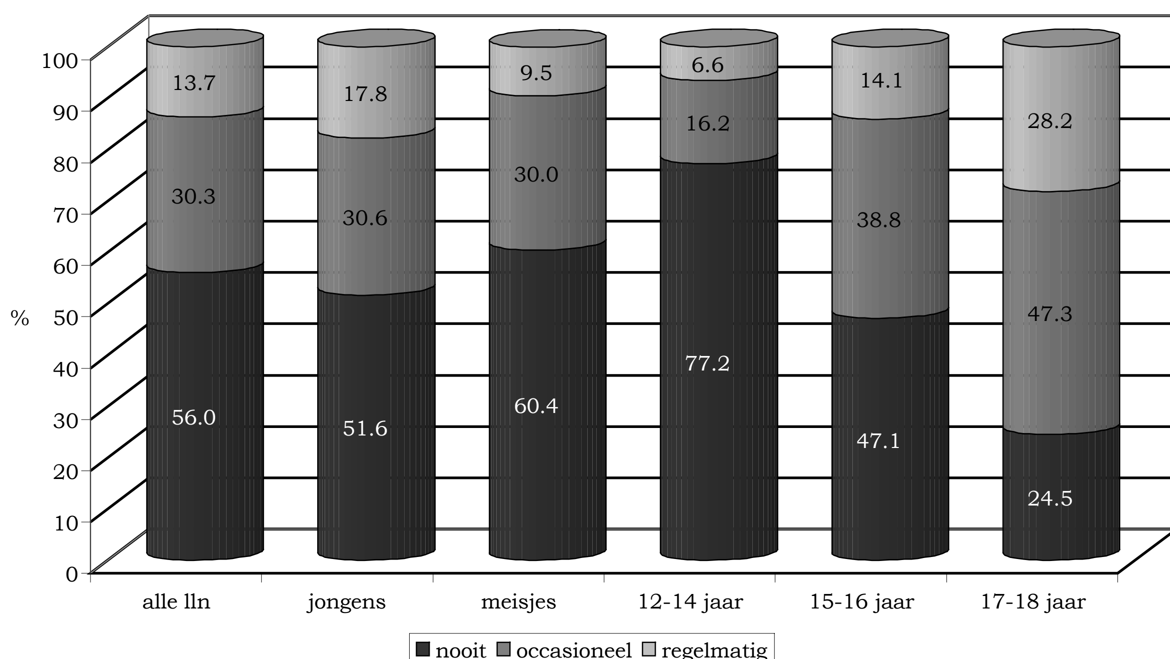
9. De omgeving van de jongere (tabellen 25a-28c en grafiek 7)

Zoals al verschillende keren werd aangehaald, speelt de omgeving waarin de adolescent opgroeit een grote rol in het hele ontwikkelingsproces dat hij doormaakt. Met 'omgeving' bedoelen we zowel de fysieke omgeving als de mensen met wie de jongere in contact komt. Jongeren leven in een bepaalde sociale context die mee bepaalt op welke wijze zij met drugs en druggebruik omgaan. De mensen uit de directe omgeving, familie en vrienden, vormen niet alleen mee het normatieve kader, maar kunnen ook ondersteuning en advies bieden aan de jongere.

9.1. Op plaatsen komen waar illegale drugs worden gebruikt (vraag 12)

Bijna de helft (44.0%) van alle leerlingen in het secundair onderwijs is al eens op een plaats geweest waar illegale drugs worden gebruikt (grafiek 7). Oudere leerlingen komen er meer en ze komen er ook vaker. Van de 17-18-jarigen is bijvoorbeeld al 75.5% op zo'n plaats geweest; 28.2% komt er zelfs minstens één keer per week.
61.6% van de ASO-leerlingen tegenover respectievelijk 48.0% en 51.1% van de TSO- en BSO-leerlingen komt nooit op een plaats waar illegale drugs worden gebruikt. BSO-leerlingen komen er bovendien vaker dan ASO- en TSO- leerlingen.
Meer jongens dan meisjes komen op dergelijke plaatsen. Ze bezoeken ze ook regelmatiger.

grafiek 7: Jongens en meisjes en verschillende leeftijdsgroepen die komen op plaatsen waar illegale drugs worden gebruikt (schooljaar 2005-2006)

9.2. Verwachte reacties van beste vrienden op het proberen of gebruik van cannabis (vraag 14a-d)

Naarmate jongeren opgroeien, gaan leeftijdsgenoten meer en meer hun referentiekader uitmaken. Op het moment dat de peers belangrijker worden in het leven van jongeren, komen zij voor het eerst zelf in contact met genotmiddelen. Experimenteren met verschillende levensstijlen is eigen aan de adolescentie en gebeurt samen met leeftijdsgenoten. Als jongeren problemen hebben (liefdesproblemen, conflicten thuis of op school, drugproblemen), zullen zij vaak te rade gaan bij diezelfde peers. Jongeren willen op de eerste plaats begrepen worden. De reactie van leeftijdgenoten is op zulke momenten dus erg belangrijk. Deze vriendenkring bepaalt ook mee het referentiekader waarbinnen jongeren hun gedrag zullen toetsen.

We vroegen de leerlingen hoe hun beste vrienden volgens hen zouden reageren mochten zijzelf cannabis proberen of gebruiken. Uit de antwoorden blijkt dat jongeren een onderscheid maken tussen beide. Zo denkt 81.0% van de leerlingen dat hun beste vrienden cannabisgebruik expliciet zouden afkeuren. Voor het proberen van cannabis is dit 68.2%. 15.0% meent dat hun beste vrienden helemaal niet zouden reageren wanneer ze cannabis zouden gebruiken; dit cijfer loopt op tot 25.3% wanneer het om het proberen van cannabis gaat. 6.5% van de leerlingen denkt dat hun beste vrienden het proberen van cannabis zouden goedkeuren; 3.9% denkt dat ze dit eveneens zouden doen in geval van cannabisgebruik.

Met het ouder worden, reageren hun beste vrienden volgens de leerlingen milder op (het experimenteren met) cannabisgebruik. Vooral de groep die geen reactie van hun beste vrienden verwacht wordt groter.
Een ruime meerderheid van de jongeren die nog nooit illegale drugs hebben gebruikt, verwacht afkeuring van beide gedragingen (77.3% bij proberen en 89.0% bij gebruik). Van de jongeren die ooit, maar niet meer het laatste jaar illegale drugs hebben gebruikt, rekent een meerderheid op een tolerante reactie van hun beste vrienden in geval van proberen (44.8%), maar niet in geval van gebruik (37.1%). De laatstejaarsgebruikers verwachten zich veel meer aan een expliciete goedkeuring in beide gevallen dan ooit-gebruikers die er weer mee gestopt zijn. Toch valt op dat zelfs bij gebruikers de groep die denkt dat hun beste vrienden niet zou reageren op cannabisgebruik nog steeds groter is dan de groep die een uitgesproken goedkeuring van hen verwacht (53.34% versus 32.1%) en dat nog geen kwart van hen (23.5%) denkt dat hun beste vrienden gebruik expliciet zouden goedkeuren.
Ook tussen de onderwijsvormen vinden we duidelijke verschillen, vooral tussen het ASO enerzijds en het TSO en BSO anderzijds. In de laatste groep is de (vermeende) tolerantie van beste vrienden groter dan in de eerste groep.
Veel meer jongens dan meisjes verwachten dat hun beste vrienden op het proberen of gebruik van cannabis niet zouden reageren of dat ze het zouden goedkeuren[19].

9.3. Verwachte reacties van ouders op het proberen of gebruik van cannabis

We stelden dezelfde vraag met betrekking tot de vermeende reactie van hun ouders op proberen of gebruik van cannabis. De meeste leerlingen gaan ervan uit dat hun ouders beide gedragingen expliciet zouden afkeuren (95.8% bij proberen en 98.2% bij gebruik). Dit geldt voor leerlingen van alle leeftijden, in de drie onderwijsvormen en zowel voor jongens als voor meisjes. We zien wel dat bij cannabisgebruikers er een niet onbelangrijk percentage is dat zegt dat hun ouders niet (zouden) reageren wanneer ze cannabis (zouden) proberen (17.8%).

---

[19] Verwachten tolerante reactie bij proberen: 40.9% van de jongens tegenover 25.4% van de meisjes. Verwachten tolerantie reactie bij gebruik: 22.4% van de jongens versus 12.2% van de meisjes.

9.4. Vertrouwensfiguren in geval van illegaledrugproblemen (vraag 24, tabellen 28a-c)[20]

Cijfers over druggebruik zeggen nog niets over het al dan niet probelmatische karakter ervan. Wel is het zo dat leerlingen die met middelen experimenteren soms problemen krijgen: als gevolg van de effecten van die middelen, omdat ze de grenzen en regels van de school en thuis overtreden, …

Het is belangrijk dat er een begeleidende component in het drugbeleid van een school voorzien wordt. Begeleiden mag niet uitgesteld worden tot het probleem onoverzichtelijk is geworden. Vroeginterventie bij kwetsbare jongeren geeft meer kans tot herstel van het functioneren en het welbevinden. Een interventiesysteem dient dan ook een scenario te bevatten met duidelijke taakomschrijvingen in verband met signaleren, begeleiden, doorverwijzen en opvolging van leerlingen met drugproblemen.

In dit kader kan een school werken op drie niveaus:

Op het *eerste niveau* staat de leerkracht die het signaal van een (mogelijk) probleem geeft. Op het *tweede niveau* staat enerzijds de leerlingenbegeleider die de leerkrachten adviseert en ondersteunt en bij specifieke problemen de leerling zelf kan begeleiden; anderzijds het CLB die in eerste instantie begeleiding biedt aan leerlingen en ouders, maar ook leerkrachten en leerlingenbegeleiding ondersteunt. Tevens kan het CLB de draaischijf vormen tussen de school en externe hulpverleningsinstanties. Wanneer de problemen te complex zijn of te veel tijd vragen, kan in overleg met de school en de ouders doorverwezen worden naar externe hulpverleningsinstanties (CGG, …) - het *derde niveau.* De school volgt bij voorkeur deze doorverwijzing op.

De leerkracht signaleert mogelijke problemen, maar in vele gevallen is druggebruik niet of moeilijk zichtbaar. Jongeren die problemen hebben met druggebruik zitten daarom niet onder invloed in de klas. Verandering van vriendenkring, het wegvallen van interesses, het dalen van schoolprestaties, concentratieproblemen, sterke emotionele wijzigingen, zich niet houden aan afspraken, … kunnen signalen van problematisch gebruik zijn (Bernaert & Kinable, 2003).

In de vragenlijst konden de leerlingen drie personen of instanties uit een lijst van achttien aanduiden die ze zouden contacteren indien zijzelf of een vriend een drugprobleem zou hebben. Uit die lijst scoorden vier personen/instanties opvallend beter dan de andere. Op de eerste plaats stonden de beste vrienden of vriendinnen (68.8%), gevolgd door de ouders (39.3%), broer of zus (34.3%), de DrugLijn (22.5%) en een vertrouwensleerkracht (21.0%).

Met het ouder worden neemt het belang van gezagsfiguren op school en van de DrugLijn af en dat van de vriendengroep en leeftijdsgenoten, onder wie ook broer of zus, toe. Opvallend is het gegeven dat de ouders door leerlingen van alle leeftijden even vaak werden aangeduid, wat in het verleden niet het geval was. Toen nam dit af met de leeftijd.
Het enige verschil tussen de drie onderwijsvormen is dat opvallend meer ASO-leerlingen met dergelijke problemen naar hun favoriete leerkracht zouden stappen dan TSO-leerlingen en deze laatsten meer dan BSO-leerlingen. In het BSO waren er in verhouding ook minder leerlingen die hun beste vriend(inn)en aanduidden.
Meer meisjes dan jongens zouden een beroep doen op hun beste vriend(inn)en, hun favoriete leerkracht en de vertrouwensleerkracht, terwijl meer jongens dan meisjes naar de DrugLijn zouden bellen of naar hun medeleerlingen zouden gaan.
Jongeren die nog nooit illegale drugs gebruikten, zouden gemakkelijker hun ouders, grootouders en de vertrouwensleerkracht aanspreken of naar de DrugLijn bellen, terwijl stoppers en gebrui-

[20] Omdat leerlingen uit een lijst slechts drie items konden aanduiden en we dus niet over informatie beschikken in welke mate ze de andere personen of instanties eventueel ook, weliswaar minder vlug, in vertrouwen zouden nemen, kunnen we enkel een beschrijving van de gegevens in de tabellen geven en is het niet mogelijk om uitspraken te doen over de significantie van eventuele observeerbare verschillen

kers eerder leeftijdsgenoten (broer of zus, beste vrienden, medeleerlingen) in vertrouwen zouden nemen.

Vergelijkingen over de laatste zes schooljaren heen

De leerlingenbevraging loopt al sinds januari 1999. Dit wil zeggen dat we gegevens hebben van acht opeenvolgende schooljaren. Omdat we de eerste twee schooljaren met een ietwat andere vragenlijst en een andere verwerkingsmethode werkten, kunnen we de gegevens van die periode niet gebruiken voor een vergelijking over de schooljaren heen. Dat kan wel met de laatste zes schooljaren.

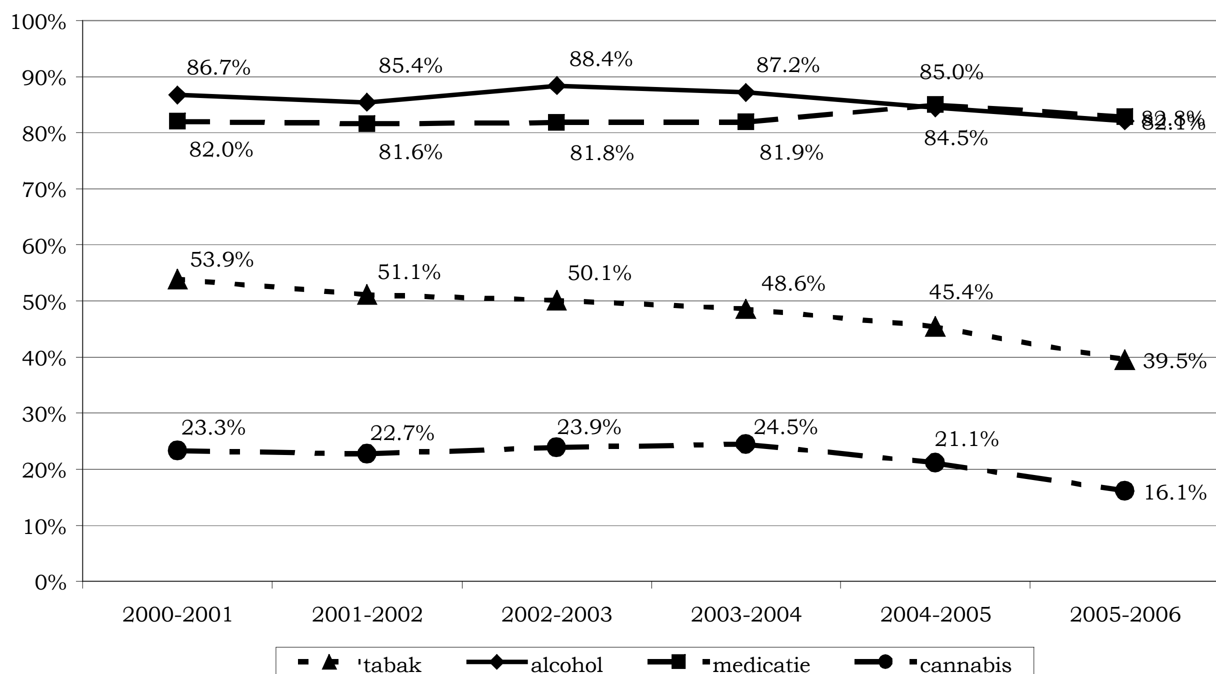
Gegevens verzameld over een periode van zes jaar bevatten heel wat interessante en bruikbare informatie. Zo stellen ze ons in staat om op basis van vergelijkingen trends te ontwaren in een aantal levensdomeinen van de leerlingen, zoals middelengebruik, attitudes over drugs en druggebruik, vrijetijdsbesteding, beleving van de sfeer op school en in de klas en beleving van het drugbeleid op de school.

Ook hier behandelen we enkel de verschillen die statistisch significant zijn, tenzij we het uitdrukkelijk anders vermelden. Gezien de steekproefgrootte leggen we de drempel om te kunnen spreken van een significant verschil bij $p \leq$ van 0.001.

1. Middelengebruik en gokken (tabellen 29-42d)

Op het vlak van middelengebruik zien we dat zowel het ooit-gebruik van tabak, alcohol, cannabis en andere illegale drugs significant is gedaald tijdens de afgelopen zes schooljaren (grafiek 8). De levensprevalentie van tabak daalde van 57.7% in 2000-2001 naar 39.5% in 2005-2006; van alcohol van 86.8% naar 82.1%; van cannabis van 24.5% naar 16.1% en van andere illegale drugs van 9.2% naar 4.5%. Ook de laatstejaarsprevalentie van tabak, (alcohol[21],) cannabis en andere illegale drugs daalde in die periode significant (tabak: 34.3%-21.4%; alcohol: 72.9%-67.3%; can-

Grafiek 8: Evolutie in ooit-gebruik van tabak, alcohol, medicatie en cannabis

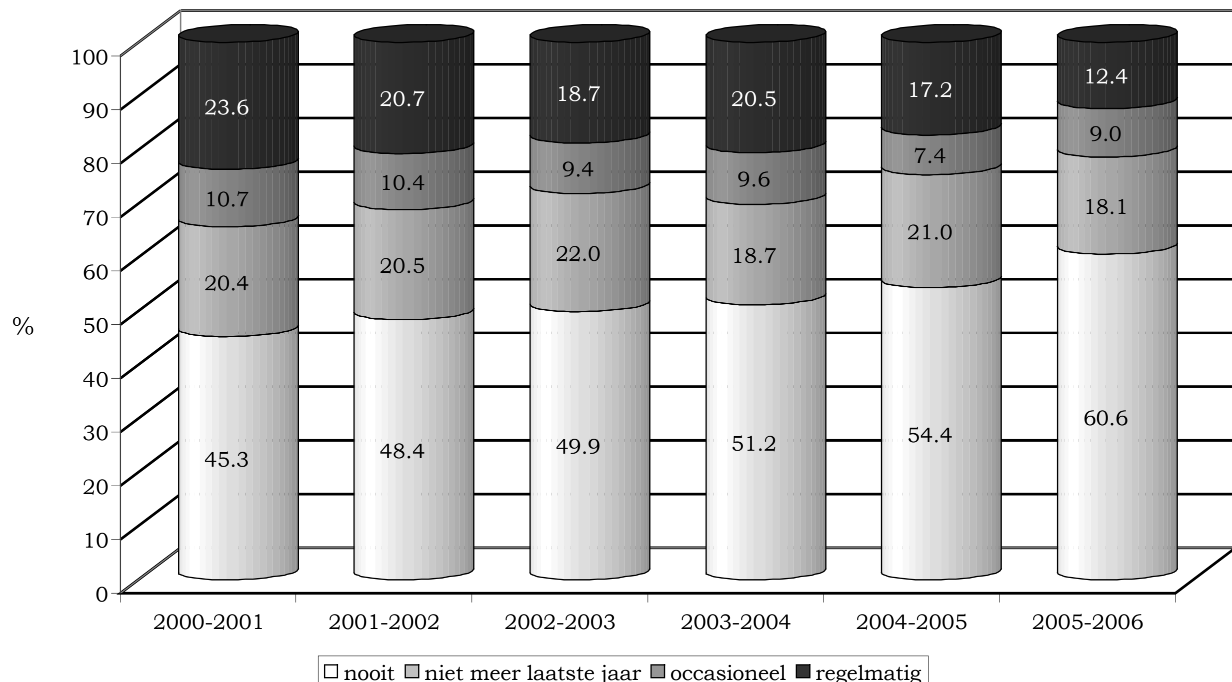
[21] p = 0.003

nabis: 15.7%-8.5%; andere illegale drugs: 4.5%-2.1%). De levens- en laatstejaarsprevalentie van medicatie bleef dezelfde.

Maar we hebben niet enkel gekeken naar globale trends, maar ook onderzocht in hoeverre er verschillen bestaan op het vlak van de afzonderlijke producten. We hebben ook de evolutie in functie van de leeftijd, geslacht en onderwijsvorm vergeleken.

Wanneer we dieper ingaan op de evolutie van het levensprevalentie van ***roken*** in de verschillende subpopulaties, zien we dat er zich een significante daling voordoet tot zestien jaar; vanaf 17 jaar is die minder uitgesproken (p=0.046)[22]. Deze daling doet zich zowel bij de jongens als bij de meisjes voor[23]. De daling van de levensprevalentie beperkt zich tot het ASO en het TSO[24] en doet zich dus niet voor in het BSO. Hetzelfde geldt voor de laatstejaarsprevalentie[25].

Grafiek 8a: Evolutie in tabaksgebruik (schooljaar '00-'01 - schooljaar '05-'06)

Wanneer we inzoomen op het gebruik van de afzonderlijke ***alcohol***ische dranken, valt op dat de daling in alcoholgebruik zich beperkt tot bepaalde dranken: bier (enkel levensprevalentie) en alcopops[26] (levens- en laatstejaarsprevalentie)[27]. De daling in biergebruik doet zich vooral voor bij de jongens, de jongste leeftijdsgroep (12-14 jaar) en de ASO-leerlingen[28]. Voor alcopops zien we dat de daling in levensprevalentie zowel bij jongens als bij meisjes te vinden is en het meest prominent bij de leerlingen tot 16 jaar en de ASO-leerlingen[29]. De laatstejaarsprevalentie is gedaald

---

[22] Voor de 12-14-jarigen daalde die van 38.2% naar 21.8%; voor de 15-16-jarigen van 64.5% naar 49.4%; voor de 17-18-jarigen van 71.9% naar 61.5%.

[23] Respectievelijk van 56.2% naar 42.1% en van 53.3% naar 36.6%.

[24] ASO: van 45.3% naar 27.8%; TSO: van 63.8% naar 47.6%.

[25] 12-14-jarigen: van 19.2% naar 9.3%; 15-16-jarigen: van 41.9% naar 25.9%; 17-18-jarigen: van 51.3% naar 38.2%; jongens: van 33.1% naar 21.8%; meisjes: van 35.6% naar 20.9%; ASO: van 26.8% naar 14.7%; TSO: van 38.6% naar 24.0%; BSO: van 45.4% naar 35.0%.

[26] Tijdens het schooljaar 2000-2001 werd in de vragenlijst nog geen onderscheid gemaakt tussen alcopops en cocktails. Daarom kunnen we voor alcopops slechts vergelijkende gegevens geven vanaf het schooljaar daarop.

[27] Bier: levensprevalentie van 74.7% naar 68.7%. Alcopops: levensprevalentie van 71.4% naar 60.7%; laatstejaarsprevalentie van 57.7% naar 41.5%.

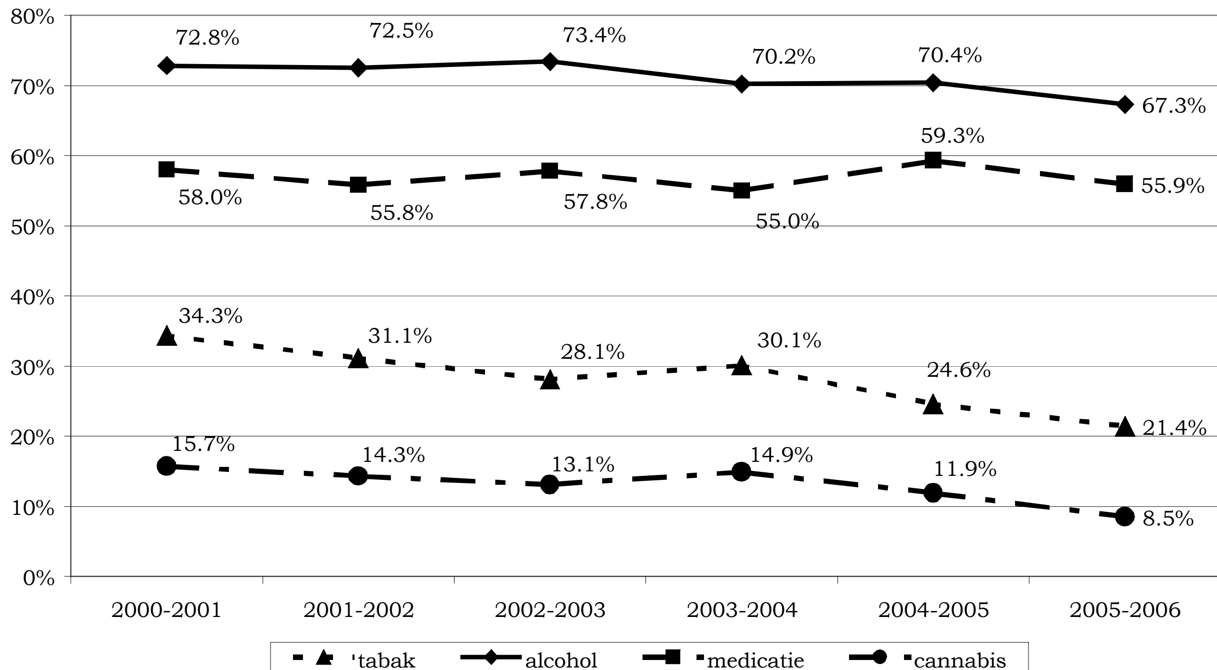
[28] Jongens: 80.4%-73.4%; 12-14 jaar: 61.1%-51.2%; ASO: 74.2%-63.9%.

[29] Jongens: 72.1%-60.4%; meisjes: 70.8%-61.2%; 12-14 jaar: 54.1%-40.9%; 15-16 jaar: 83.3%-74.5%; ASO: 67.4%-55.5%.

in alle subgroepen[30], de daling in het BSO is echter volgens onze normen niet significant (p=0.020). Bij de jongens, de jongste leerlingen en de ASO-leerlingen daalde ook het regelmatig gebruik van alcopops significant in de afgelopen zes jaar[31].

Op het vlak van ***medicatie***gebruik is er ook voor geen enkele subgroep enige evolutie waar te

Grafiek 9: Evolutie in laatstejaarsgebruik van tabak, alcohol, medicatie en cannabis

nemen tijdens de laatste zes jaar.

Het gebruik van illegale drugs daalde in de gegeven referentieperiode. Het meest in het oog springende is de afname van ***cannabis***gebruik. De afname in levens- en laatstejaarsprevalentie doet zich voor bij zowel jongens als meisjes en is het meest zichtbaar in de leeftijdsgroep 15-16 jaar en in het ASO en TSO[32]. Een afname van het regelmatig gebruik van cannabis is significant voor jongens en meisjes, voor leerlingen vanaf 15 jaar en vooral in het ASO (in mindere mate in het TSO)[33].

Over de zes schooljaren heen is ook de levens- en laatstejaarsprevalentie van ***trips*** gedaald. De daling van de levensprevalentie deed zich voornamelijk voor onder de meisjes; de afname in laatstejaarsprevalentie situeerde zich bij jongens en bij meisjes, vooral in de leeftijdscategorie 15-16 jaar en in het ASO. Wat betreft ***amfetamines*** zien we een daling van de laatstejaarsprevalentie (niet van de levensprevalentie), die zich onder andere uit in een afname van het regelmatig gebruik ervan, vooral onder jongens.

We vonden verder ook een sterke daling in het ***gokgedrag*** van de leerlingen: in het schooljaar 2000-2001 had nog 52.5% van hen één van de vier bevraagde gokvormen beoefend; in 2005-2006 was dit slechts 40.1%. Deze daling vooral is terug te vinden tot de leeftijd van 16 jaar en in het ASO en het TSO.

---

[30] Jongens: 58.8%-40.1%; meisjes: 56.7%-43.1%; 12-14 jaar: 37.0%-24.5%; 15-16 jaar: 72.8%-53.7%; 17-18 jaar: 79.3%-61.3%; ASO: 52.6%-36.5%; TSO: 65.0%-46.7%; BSO: 59.4%-48.7%.

[31] Jongens: 15.0%-8.0%; 12-14 jaar: 7.3%-3.3%; ASO: 8.1%-4.5%.

[32] Levensprevalentie: Jongens:28.0%-20.2% ; meisjes: 20.9%-12.0%; 15-16 jaar: 29.8%-17.7%; ASO: 19.8%-10.9%; TSO: 29.2%-19.5%. Laatstejaarsprevalentie: Jongens:18.4%-11.6% ; meisjes: 12.9%-5.4%; 15-16 jaar: 18.9%-9.5%; ASO: 13.0%-6.3%; TSO: 18.2%-9.3%.

[33] Jongens: 8.4%-4.0%; meisjes: 4.9%-1.4%: 15-16 jaar: 7.2%-3.5%; 17-18 jaar: 14.8%-6.5%; ASO: 4.3%-1.0%; TSO: 7.8%-3.7% (p=0.036).

Het spelen op ***gokautomaten*** - toch de meest risicovolle gokvorm die we bevroegen - was in alle groepen (leeftijdsgroepen, jongens en meisjes, onderwijsvormen) sterk afgenomen. Het verbod op gokautomaten in cafés en lunaparken dat van kracht is sinds eind 2000 heeft hierin wellicht een rol gespeeld.
Ook ***kaarten voor geld*** komt tegenwoordig minder voor dan zes jaar geleden vooral onder ASO-leerlingen en meisjes.
Met uitzondering van de oudste en de BSO-leerlingen wordt in de verschillende subpopulaties ook minder met de ***lotto*** gespeeld.
Tot slot zien we een daling van het ***wedden voor geld*** tot de leeftijd van 15-16 jaar, bij jongens en in het ASO.

2. Komen op plaatsen waar illegale drugs worden gebruikt

In de loop van de laatste zes schooljaren is ook het aantal leerlingen dat al eens op een plaats komt waar illegale drugs worden gebruikt gedaald: van 52.2% naar 44.0%. Deze daling manifesteert zich in de eerste plaats bij de meisjes (van 49.8% tot 39.6%), bij de leerlingen tot 16 jaar (12-14 jaar: van 28.8% tot 22.8%; 15-16 jaar: van 65.4% tot 52.9%) en in het ASO (van 48.2% tot 38.4%).

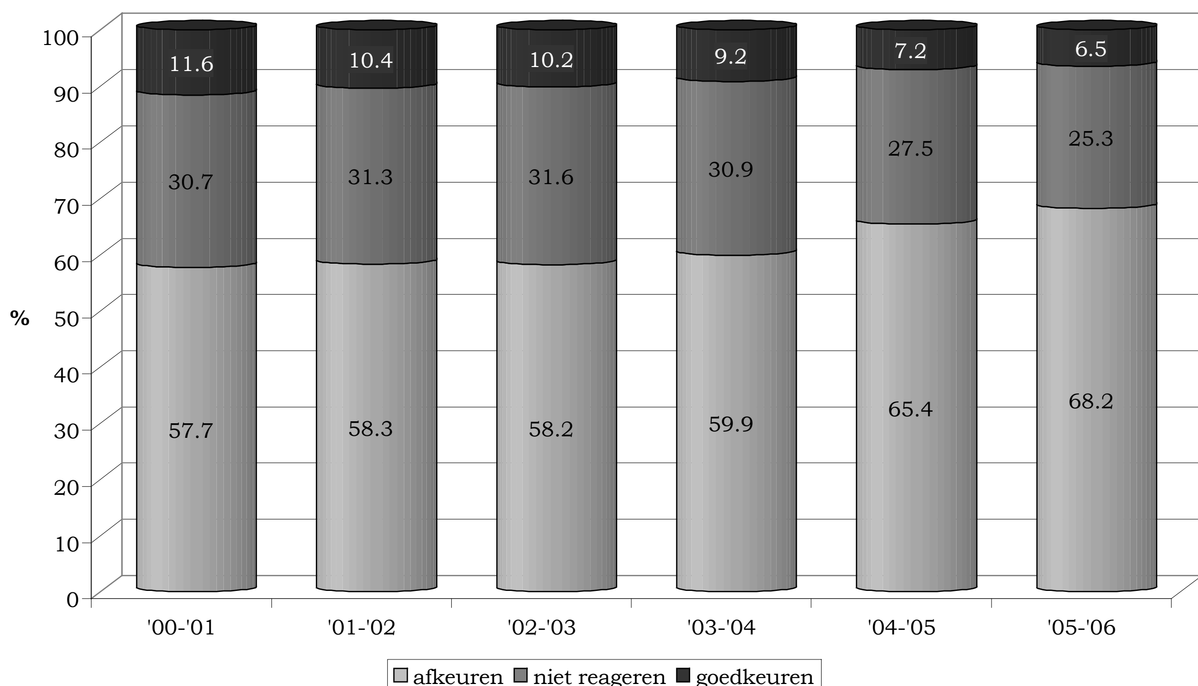
Verder is ook het percentage leerlingen dat regelmatig op dergelijke plaatsen komt sterk afgenomen: van 21.3% in 2000-2001 tot 13.7%, in 2005-2006 en dit vooral bij de 15-16-jarigen (van 24.6% tot 14.1%) en de TSO-leerlingen (van 26.3% tot 14.4%).

3. Verwachte reacties van beste vrienden en ouders op proberen en gebruik van cannabis (tabellen 43a-g)

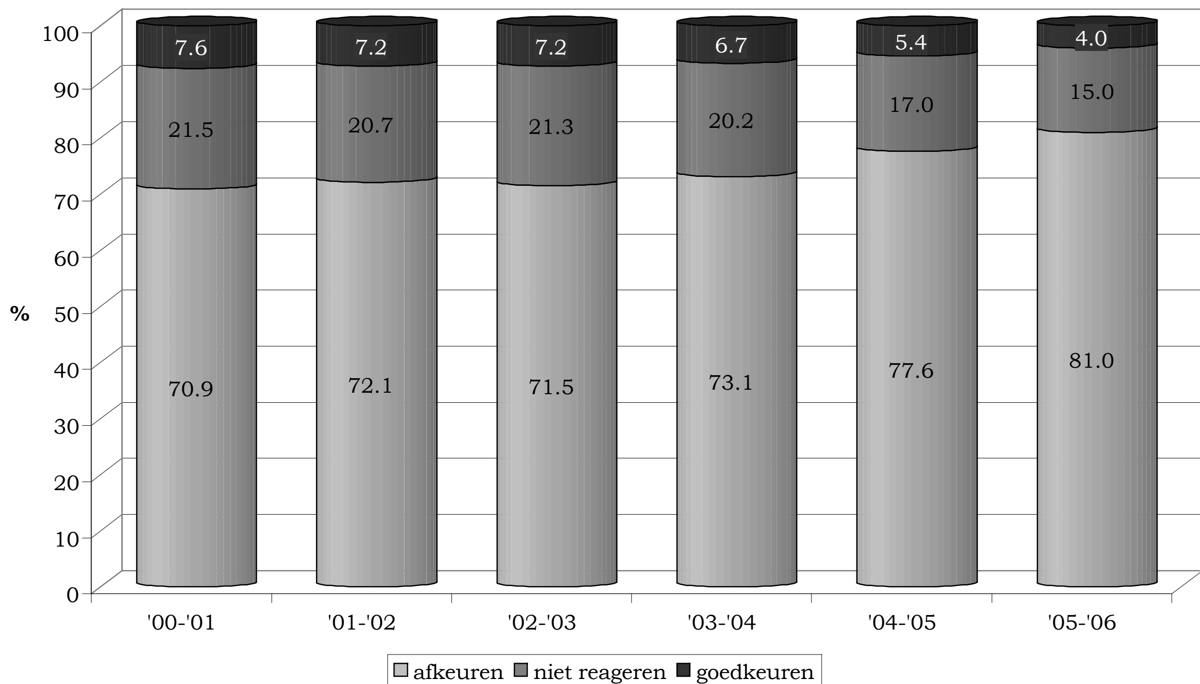
3.1. Beste vrienden

In de loop van de laatste zes schooljaren zijn er meer leerlingen die denken dat hun beste vrienden het zouden afkeuren als zijzelf cannabis zouden proberen of gebruiken (57.7% in 2000-2001 tegenover 68.2% in 2005-2006). Bijgevolg zijn er minder leerlingen die een tolerante houding (niet reageren of goedkeuren) van hun vrienden verwachten (grafieken 10 en 11).

Grafiek 10: Reacties van beste vrienden op proberen van cannabis

Grafiek 11: Reacties van beste vrienden op cannabisgebruik

Een stijging van het aantal leerlingen die denken dat hun ***beste vrienden*** afkeurend zouden reageren op het ***proberen*** van cannabis kwam vooral voor bij de 12- tot 16-jarigen, in het ASO en het TSO, zowel bij jongens als bij meisjes. Wat betreft de vermeende reacties op ***cannabisgebruik***, zien we een gelijkaardige stijging, en dit voor dezelfde groepen.

3.2. Ouders

Op het vlak van de reacties die leerlingen van hun ouders op beide gedragingen verwachten, deed zich geen evolutie voor, noch voor de hele groep, noch voor de verschillende subpopulaties.

4. Vertrouwensfiguren in geval van drugproblemen (tabel 44)[34]

Wanneer we de figuren en instanties tot wie de leerlingen zich zouden wenden in geval van drugproblemen over de schooljaren heen vergelijken, zien we weinig verschillen en zeker geen duidelijke trend.

5. Bespreekbaarheid van het thema drugs (tabel 45)

Wat betreft de bespreekbaarheid van het thema drugs kunnen we geen duidelijke lijn ontdekken over de jaren heen.

---

[34] Omdat leerlingen uit een lijst slechts drie items konden aanduiden en we dus niet over informatie beschikken in welke mate ze de andere personen of instanties eventueel ook, weliswaar minder vlug, in vertrouwen zouden nemen, kunnen we enkel een beschrijving van de gegevens in de tabellen en kunnen we geen uitspraken doen over de significantie van eventuele observeerbare verschillen tussen leeftijdsgroepen, jongens en meisjes en onderwijsvormen.

6. Sfeer op school en in de klas (tabellen 46a-e)

We peilden naar de sfeer op school en in de klas aan de hand van vier schalen: beleving van de sfeer op school, assertiviteit, relatie met leerkrachten en relatie met klasgenoten. We onderzochten enerzijds of er een evolutie zit in de schaalwaarden en anderzijds of de afzonderlijke items significant verschillend scoorden in de opeenvolgende schooljaren.

Wat betreft de vier schalen vonden we geen enkele significante[35] trend over de voorbije zes schooljaren. We vonden wel significante verschillen op het vlak van een aantal items uit deze schalen.

Zo bestaat de schaal '***sfeer op school***' uit de items: 'ik vind het meestal tof op school', 'ik zou graag van school veranderen', ik voel me meestal ongelukkig op school', 'ik vind de meeste lessen saai', 'de sfeer bij mij op school is goed' en 'ik zou liever geen les meer volgen'.
Over de zes schooljaren heen zijn er alsmaar meer leerlingen die het meestal tof op school vinden[36]. Dit is zowel bij de jongens als bij de meisjes het geval, maar vooral in de jongste leeftijdscategorie en in het ASO.
Er zijn ook in verhouding steeds meer leerlingen die de sfeer op school als goed beoordelen[37]. We vinden deze toename het duidelijkst terug bij de meisjes.
Het relatieve aantal leerlingen dat graag van school zou veranderen, is in diezelfde periode gedaald[38]. Deze daling manifesteert zich voornamelijk bij de jongste leerlingen en in het TSO.

Daarnaast is de ***relatie*** van de leerlingen ***met hun leerkrachten*** ook in positieve zin geëvolueerd. Sinds het schooljaar 2000-2001 zijn er eerst en vooral meer die vinden dat er genoeg leerkrachten zijn die luisteren als ze hen iets vragen[39] en dat de meeste leerkrachten vriendelijk zijn tegen hen[40]. Deze meningen komen het meest uitgesproken voor onder de TSO-leerlingen.
Verder zijn er tot de leeftijd van 16 jaar minder leerlingen die vinden dat de meeste leerkrachten te weinig met hen babbelen.

Op het vlak van ***assertiviteit*** is er de laatste zes schooljaren weinig veranderd.

Ook hun ***relatie met klasgenoten*** is globaal gezien vrijwel dezelfde gebleven.

---

[35] Een aantal verbanden was door het groot aantal leerlingen statistisch significant, maar het ging hier steeds om vrij kleine correlaties.

[36] Een stijging van 46.4% in 2000-2001 tot 53.8% in 2005-2006.

[37] Die was 61.8% in 200-20001 en steeg tot 70.3% in 2005-2006.

[38] Een daling van 12.0% in 2000-2001 tot 8.3% in 2005-2006.

[39] 67.2% van de leerlingen in 2000-2001was deze emning toegedaan tegenover 76.9% in 2005-2006.

[40] Hiermee ging 85.1% van de leerlingen in 2000-2001 akkord tegenover 90.1% in 2005-2006.

Bespreking

1. De plaats van de verschillende middelen in het leven van jongeren

1.1. Alcohol

1.1.1. Resultaten

Van alle psychoactieve middelen - legale en illegale - blijft alcohol nog steeds de nummer één. Alcohol wordt door meer jongeren in het Vlaams secundair onderwijs geconsumeerd dan alle andere middelen en wordt ook het vaakst gebruikt. Van alle alcoholische dranken is vooral bier populair.

Op 15-16 jaar heeft bijna iedere leerling al eens alcohol gedronken. Aangezien bijna twee derde van de 12-jarigen zegt ooit alcohol te hebben gedronken, mogen we ervan uitgaan dat een relatief groot deel onder hen in contact is gekomen met alcohol op lagereschoolleeftijd.

Verder treedt met de stijging van de leeftijd ook een verandering op in het gebruikspatroon: onder oudere leerlingen treffen we opvallend meer regelmatige alcoholdrinkers aan: bijna de helft van de 17-18-jarige leerlingen drinkt minstens eenmaal per week alcohol.

Er zijn ongeveer evenveel jongens dan meisjes die alcohol drinken, maar er zijn dubbel zoveel jongens dan meisjes die regelmatig alcohol drinken.

In de afgelopen zes schooljaren is het relatieve aantal leerlingen dat nooit alcohol heeft gedronken vooral onder de jongste leerlingen (12-14 jaar) significant gestegen. Ook het percentage leerlingen dat het jaar voor de bevraging geen alcohol heeft gedronken is toegenomen in de jongste leeftijdsgroep.
Verder is ook het gebruik van bier en alcopops in deze periode gedaald. Van bier nam enkel de levensprevalentie af en dit voornamelijk bij de jongste leerlingen (12-14 jaar); van alcopops daalde zowel de laatstejaarsprevalentie als de levensprevalentie. Bovendien is het aantal leerlingen tussen 15 en 18 jaar voor wie het laatste gebruik van alcopops langer dan een jaar geleden is, gestegen.
Tussen de onderwijsvormen zien we ook verschillen, die in grote mate - maar niet helemaal - kunnen worden verklaard door een verschil in leeftijd. De gemiddelde leeftijd is het hoogst in het BSO, gevolgd door respectievelijk het TSO en het ASO. Wat vooral opvalt, is dat significant meer BSO-leerlingen op regelmatige basis alcopops en sterkedrank drinken, zelfs wanneer we rekening houden met de leeftijd.

1.1.2. Bespreking

Hoewel de alcoholwetgeving verbiedt om aan jongeren onder de zestien alcoholische dranken te schenken, is het gebruik van alcohol wijdverspreid onder deze groep jongeren. De alcoholwetgeving is erg complex en onvoldoende gekend. De concrete toepassing van de bestaande alcoholwetgeving is bovendien vaak erg laks.

Alcoholgebruik is in onze maatschappij diep geworteld en sociaal aanvaard. Het is niet ongewoon dat het eerste contact met alcohol plaatsvindt in de thuissfeer, bijvoorbeeld op een familiefeestje. Adolescenten én volwassenen worden in onze samenleving onvoldoende gesensibiliseerd voor de risico's van ondoordacht alcoholgebruik. Verder staan sommige ouders onvoldoende stil bij het belang van het uitstellen van het eerste gebruik en realiseren ze zich niet altijd dat hun eigen drinkgewoonten een invloed kunnen hebben op het gedrag van hun kinderen. Wanneer een ou-

der bijvoorbeeld nooit onder invloed van alcohol achter het stuur kruipt, is de kans groot dat zijn of haar kinderen later dit goede voorbeeld zullen volgen.

De evoluties in alcoholgebruik tijdens de voorbije zes schooljaren - vooral dan onder de jongste leerlingen - wijzen erop dat preventie-inspanningen gericht op een verhoging van de beginleeftijd effect lijken te hebben. Hoewel er een daling merkbaar is, is het alcoholgebruik onder leerlingen in het secundair onderwijs nog steeds erg groot en is er nog veel werk op preventief vlak. Zo drinkt bijna de helft van de oudste leerlingen regelmatig alcohol. Een aandachtspunt voor preventie is het duidelijke verschil in drinkgedrag tussen jongens en meisjes en het regelmatig drinken van alcopops en sterkedrank door BSO-leerlingen.

1.2. Roken

1.2.1. Resultaten

Vier op de tien leerlingen heeft al ooit gerookt. Het aantal rokers stijgt sterk met de leeftijd - vooral tussen 12-14 jaar en 15-16 jaar - en de meesten roken dagelijks. Op het vlak van roken zijn er nauwelijks verschillen tussen jongens en meisjes.
Wanneer we tabak vergelijken met alcohol, zien we dat het gebruikspatroon van beide legale genotmiddelen erg verschillend is. Er zijn meer leerlingen die stoppen met roken dan leerlingen die stoppen met alcohol drinken. Voor tabak is er in elke leeftijdsgroep een duidelijke groep stoppers. Verder is de groep regelmatige rokers erg groot (zes op de tien rokers rookt regelmatig), wat uiteraard te maken heeft met het erg verslavende effect van nicotine.

Over de zes schooljaren heen is het globale percentage leerlingen dat rookt gedaald. Deze daling doet zich vooral voor tot zestien jaar en vinden we niet terug in het BSO.

1.2.2. Bespreking

Het gegeven dat het relatieve aantal rokers vooral onder de jongere leerlingen (-16) is gedaald, wijst op een verhoging van de beginleeftijd van roken.

Uit onderzoek blijkt dat er een sterke samenhang bestaat tussen roken en cannabisgebruik. Eerst en vooral roken veel cannabisgebruikers ook tabak. Bovendien gaan jongeren die stoppen met roken ook minder cannabis gebruiken. Verder blijkt dat jongeren die geen tabak, maar wel cannabis roken later afhankelijk kunnen worden van tabak (Tullis e.a., 2003). Tabak roken is bovendien een sterke predictor voor het gebruik van zowel alcohol als cannabis (Lesch, 2005). Dit alles impliceert dat tabakspreventie ook een preventieve invloed heeft op cannabisgebruik.

1.3. Medicatie

1.3.1. Resultaten

Het aantal leerlingen dat ooit medicatie heeft gebruikt is vrijwel even hoog als het aantal dat ooit alcohol heeft gedronken. Maar hier houdt de gelijkenis op. Hoewel medicatiegebruik toeneemt met de leeftijd, is er over de leeftijden heen geen stijging in de frequentie van gebruik: medicatie wordt op alle leeftijden hoofdzakelijk occasioneel gebruikt. Bovendien is er een duidelijke groep leerlingen voor wie medicatiegebruik langer dan een jaar geleden is. In de meeste gevallen gaat het om lichte pijnstillers, die - in tegenstelling tot de andere bevraagde geneesmiddelen - zonder doktersvoorschrift kunnen worden gekocht.

Er is een duidelijk verschil tussen jongens en meisjes op het vlak van medicatiegebruik: er zijn meer meisjes die medicatie nemen; het gaat dan vooral om lichte pijnstillers. Er is één uitzondering: opwekmiddelen worden meer door jongens dan door meisjes gebruikt.

In het medicatiegebruik heeft zich de afgelopen zes schooljaren geen stijging of daling voorgedaan.

1.3.2. Bespreking

Aangezien medicatie op zeer diverse wijzen kan worden gebruikt - namelijk als geneesmiddel, als zelfmedicatie (gebruik zonder doktersvoorschrift) en als genotmiddel - is dit een groep van middelen die een gedifferentieerde aanpak vereist. Hierdoor is de preventieboodschap niet zo eenduidig te verwoorden. Toch is het belangrijk om in preventieboodschappen ook medicatie niet te vergeten. Immers, in België is het medicatiegebruik erg hoog; voor de kleinste ongemakken wordt al snel naar een medicijn gegrepen. Preventie kan dan handelen over alternatieven voor medicatiegebruik, het beperken van medicatiegebruik en het afraden van medicatiegebruik zonder voorschrift of doktersadvies. Het is ook belangrijk dat zowel thuis als op school bewust wordt omgegaan met medicatie.

1.4. Illegale drugs

1.4.1. Resultaten

Het illegaledruggebruik in het Vlaams secundair onderwijs beperkt zich in grote mate tot het gebruik van cannabis. Het gebruik van andere illegale drugs dan cannabis is over het algemeen een marginaal en occasioneel gebeuren. Cannabis daarentegen is een gekend product voor een niet onbelangrijke groep jongeren. Tussen de leeftijd van 14 en 18 jaar stijgt de levensprevalentie van cannabis van één op negen naar bijna één op twee. Meer dan vier op de tien leerlingen die ooit cannabis gebruikten, zijn daar weer mee gestopt. Het gaat hier vooral om experimenteren. Zeven op de tien laatstejaarsgebruikers gebruiken cannabis op occasionele basis. Er zijn opvallend meer jongens dan meisjes die cannabis, zowel occasioneel als regelmatig, gebruiken.

Over de zes schooljaren heen is het globale percentage leerlingen dat illegale drugs gebruikt gedaald. Voor cannabis, de meest gebruikte illegale drug, deed zich een daling voor zowel van de levens- als van de laatstejaarsprevalentie en het regelmatig gebruik. Deze daling kwam het meest tot uiting in de leeftijdscategorie 15-16 jaar en dit bij jongens en bij meisjes.
We zien een duidelijk verschil in cannabisgebruik tussen de drie onderwijsvormen, zelfs na controle op leeftijd: dat ligt het hoogst in het BSO en het laagst in het ASO.
Het gebruik van de andere illegale drugs - een eerder marginaal fenomeen in het secundair onderwijs - is eveneens afgenomen, met name vooral het gebruik van trips en van amfetamines.

1.4.2. Bespreking

Ondanks alle maatschappelijke debatten over cannabis de laatste jaren en in tegenstelling tot de algemene perceptie, stellen we in de bevraging geen stijging vast van het cannabisgebruik onder de leerlingen in het Vlaams secundair onderwijs, maar wel in tegendeel een daling van de levensprevalentie, de laatstejaarsprevalentie en het regelmatig gebruik, vooral bij de leerlingen van vijftien jaar en ouder. Na de stijging van het cannabisgebruik in de jaren '90, is er sinds 2000 een stabilisatie, en zelfs een daling opgetreden van het aantal cannabisgebruikers. Bovendien is er binnen de groep van gebruikers een grote groep jongeren die wel experimenteert met cannabis maar er daarna weer mee stopt. Preventie-initiatieven houden best rekening met het gegeven dat cannabisgebruik opvallend hoger ligt bij jongens en in het BSO.

1.5. Bespreking van middelengebruik over de middelen heen

Voor alle genotmiddelen, zowel de legale als de illegale, geldt dat hoe vroeger iemand ze begint te gebruiken, hoe groter de kans wordt dat die persoon later problemen krijgt die verband houden

met het gebruik van dit middel (Spooner, 1999). Om latere problemen te voorkomen, is het daarom voor alle middelen essentieel om niet-gebruik aan te moedigen en om de beginleeftijd van gebruik uit te stellen. Met andere woorden, preventie begint vóór het eerste gebruik.

Naast het promoten van niet-gebruik en het uitstellen van de beginleeftijd is het voor een aantal middelen, namelijk diegene die door een groot aantal jongeren worden gebruikt, ook nodig om jongeren te leren om er op een verantwoordelijke manier mee om te gaan. Bovendien verandert het gebruikspatroon met de leeftijd: hoe ouder de leerling, hoe vaker ze deze middelen gebruiken. Bij de oudste leerlingen is dus zeker ook aandacht nodig voor de risico's van overmatig en van regelmatig gebruik.

Concreet betekent dit dat men, aangezien op de leeftijd van twaalf jaar de meerderheid van de jongeren al eens alcohol heeft gedronken of medicatie heeft genomen, voor deze middelen best al in de lagere school kan starten met preventie.
Het eerste gebruik van tabak doet zich - in vergelijking met alcohol en medicatie - meestal wat later voor, zodat voor tabakspreventie de leerlingen van de eerste graad een belangrijke doelgroep vormen. Niet roken aanmoedigen en stoppers ondersteunen zijn belangrijke onderdelen van tabakspreventie.
Voor cannabis ligt de gemiddelde beginleeftijd nog hoger. Rekening houdend met het stijgend gebruik in functie van de leeftijd is vanaf de overgang van de eerste naar de tweede graad aandacht nodig voor het gebruik van cannabis. In de eerste graad ligt de nadruk op aanmoedigen tot niet-gebruik en uitstellen van gebruik; in de tweede graad is het belangrijk om - daarnaast - ook aandacht te besteden aan het bespreken van gebruik en misbruik van cannabis; in de derde graad kan men best ook even stilstaan bij de risico's van regelmatig gebruik. Verder werkt duidelijke communicatie over de cannabiswetgeving preventief.
De meeste leerlingen in het secundair onderwijs hebben nog nooit andere illegale drugs dan cannabis genomen. Het gebruik van middelen zoals XTC of amfetamines komt eerder voor onder jong-volwassenen (+18) en in het uitgaansleven. Aangezien uitgaan voor de oudere leerlingen in het secundair onderwijs een belangrijke vrijetijdsbesteding is en zij hier in contact kunnen komen met illegale drugs, is het belangrijk om hiervoor toch aandacht te hebben.

De rook- en drinkgewoonten van de ouders hebben een invloed op het gedrag van de kinderen. Wanneer de ouders niet roken, daalt bijvoorbeeld de kans dat zoon of dochter er ooit mee zal beginnen spectaculair. Voorbeeldgedrag is dus belangrijk. Daarnaast heeft het stellen van regels over het drinken van alcohol een preventief effect. Grenzen stellen kan het tijdstip waarop kinderen beginnen met alcohol drinken uitstellen. Een goede communicatie tussen ouders en jongeren over alcohol en roken verkleint de kans dat jongeren beginnen met roken en overmatig alcohol drinken.
Wanneer een kind drugs gebruikt, betekent dit echter niet dat de ouders gefaald hebben. Jongeren staan bloot aan vele invloeden en het ene kind is nu eenmaal nieuwsgieriger dan het andere. Uiteraard blijft ook in deze fase belangrijk om een open communicatie tussen kind en ouder na te streven.

2. Motieven voor (niet-)gebruik van illegale drugs

2.1. Resultaten

De meest aangeduide (vermeende) motieven voor gebruik van illegale drugs, zijn: om stoer te doen, voor de kick, omdat ze onder druk staan van hun vrienden, uit nieuwsgierigheid en om zich goed te voelen. Ze hebben dus vooral te maken met experimenteergedrag en met groepsdruk. Hoe ouder de leerlingen, hoe meer ze ook motieven aankruisen die te maken hebben met de verwachte effecten van het middel. Experimenteren is op elke leeftijd een belangrijk motief. Meer meisjes dan jongens denken dat jongeren illegale drugs gebruiken om de werkelijkheid te ontvluchten en om zich goed te voelen. Jongens halen meer het verboden karakter en het ontspannende effect aan.

De leerlingen duiden een veel grotere waaier aan motieven aan als het gaat om niet-gebruik van illegale drugs. Angst om verslaafd te worden staat met voorsprong op nummer één. Verder halen ze nog aan: omdat ze geen drugs nodig hebben, omdat illegale drugs gevaarlijk zijn, schrik voor de ouders, niet willen meedoen met die mode, de dure kostprijs, een sterke persoonlijkheid en de negatieve invloed op de gezondheid. Jongere leerlingen spreken vaker over angstmotieven; oudere leerlingen eerder over persoonlijkheidsmotieven. Jongens duiden de meeste angstmotieven vaker aan dan meisjes. Deze laatsten stippen veel meer persoonlijkheidsgerelateerde motieven aan. Jongens vinden in dit verband sportiviteit zeer belangrijk; meisjes zijn gevoeliger voor de angst voor controleverlies, persoonlijkheidsmotieven en het niet hebben van vrienden die gebruiken.

2.2. Bespreking

Kenmerkend voor de woelige adolescentieperiode zijn persoonlijkheidsontwikkeling en experimenteergedrag (Paglia & Room, 1999). Het nemen van risico's - zoals bijvoorbeeld onveilige seks, roekeloos rijden of middelengebruik - maakt inherent deel uit van dit proces.

Lang niet iedereen krijgt op korte of lange termijn problemen als gevolg van middelengebruik. Hoewel het ene middel meer risico's inhoudt dan het andere, hangen de risico's van gebruik niet alleen af van het middel zelf. Problematisch gebruik heeft ook te maken met het milieu - de fysieke en sociale omgeving waarin mensen (niet) gebruiken - en met de mens - zijn persoonlijkheid, waarden en normen, biogenetische en maatschappelijke kwetsbaarheid. Mens, middel en milieu staan in interactie met elkaar en bepalen samen of mensen al dan niet een bepaald middel (problematisch) gaan gebruiken. Sommige personen en groepen blijken omwille van individuele en/of maatschappelijke factoren gevoeliger te zijn voor de risico's van middelengebruik dan andere; ze zijn op dit vlak extra kwetsbaar. Bovendien verhouden deze verschillende invloeden zich anders tegen over elkaar bij het tot stand komen van experimenteergedrag en occasioneel middelengebruik dan bij de overgang naar misbruik of probleemgebruik (Glantz & Pickens, 1992; in: Paglia & Room, 1999).

Voor een kleine groep jongeren gaat het middelengebruik niet langer om experimenteergedrag. Ze verwijzen in hun motieven - in verhouding tot niet- of experimentele gebruikers - relatief meer naar middelengerelateerde redenen. Voor deze jongeren zijn individuele begeleiding en vroegtijdige interventie nodig om problemen zo snel mogelijk aan te pakken (Bernaert & Kinable, 2003).

Wanneer men met jongeren in dialoog gaat over illegaledruggebruik, mag men niet negeren dat drugs niet alleen negatieve, maar ook positieve effecten hebben voor de gebruiker. Door het uitsluitend te hebben over de risico's wordt men ongeloofwaardig voor de jongeren. Bovendien zijn de positieve effecten vaak zichtbaarder en doen ze zich voor op korte termijn, terwijl de negatieve effecten minder zichtbaar en meestal op lange termijn voorkomen.

Verder is de groep niet-gebruikers nog steeds veel groter dan de groep gebruikers; het is dus van belang om de positieve motieven waarom jongeren geen illegale drugs gebruiken te ondersteunen en te versterken.

3. De school

3.1. Resultaten

Hoewel een relatief groot deel van de leerlingen zich positief uitlaat over de sfeer in zijn of haar school, is er toch ook een vrij belangrijke groep (meer dan één op de zes leerlingen) die liever geen les meer zou volgen.
De meeste leerlingen voelen zich assertief en zijn in staat om voor zichzelf op te komen.
De relatie met hun leerkrachten formuleren ze genuanceerd: een groot deel onder hen vindt de meeste leerkrachten vriendelijk en geduldig, maar ook bijna de helft vindt dat ze te weinig met hen babbelen en een kwart voelt zich onbegrepen door hen. De behoefte om meer met de leerkrachten te babbelen stijgt met de leeftijd, evenals de nood aan meer begrip, die vooral de kop opsteekt vanaf de leeftijd van vijftien jaar.
Hoewel veruit de meeste leerlingen goed opschieten met hun klasgenoten, is er toch een relatief grote groep (bijna één op de acht) die zich een buitenstaander voelt.

Meer dan zes leerlingen op de tien vindt het thema drugs voldoende bespreekbaar op hun school.

3.2. Bespreking

Algemeen genomen krijgen de scholen van hun leerlingen een goed rapport voor de schoolsfeer. Dit is positief nieuws, zeker omdat uit onderzoek blijkt dat er een sterke samenhang bestaat tussen het welbevinden van de leerlingen en hun gedrag, zoals bijvoorbeeld middelengebruik (zowel legale als illegale). Wanneer het welbevinden in het gedrang komt, wordt ook de kans op onder meer middelengebruik groter (Samdal *e.a.*, 1998). Preventie betekent daarom ook de beschermende factoren, zoals een positief schoolklimaat, verder ondersteunen (Geirnaert, 2002).

Ook al wordt er de laatste jaren zeer veel over illegale drugs gesproken, toch vinden bijna vier leerlingen op de tien dat het thema onvoldoende bespreekbaar is op school. Jongeren hebben er nood aan om betrokken te worden bij en actief te participeren aan het school- en klasgebeuren. De mate van inspraak die ze hebben, is een indicatie voor het welbevinden op school (Aelterman & Engels, 2000).

4. Vrije tijd en rol van de omgeving

4.1. Resultaten

De favoriete vrijetijdsbestedingen van de leerlingen zijn op de computer bezig zijn, tv of video kijken, naar muziek luisteren, sporten in clubverband en langsgaan bij vrienden of vriendinnen. Winkelen werd bijna hoofdzakelijk aangeduid door meisjes. Meer meisjes dan jongens gaan ook langs bij vriend(inn)en, gaan naar een hobbyclub of academie, luisteren naar muziek en lezen. Jongens houden zich meer bezig met tv of video kijken, computeren, sporten.

Ook het uitgaansleven maakt deel uit van de vrijetijdsbesteding, vooral van de oudere leerlingen. Leerlingen in het secundair onderwijs in Vlaanderen gaan vooral naar fuiven en op café. Op café gaan doen ze het vaakst. We zien dat jeugdhuizen een beperkter, maar wel trouw publiek hebben. Jongeren die er komen, komen er relatief vaak. Over het algemeen genomen gaan ongeveer evenveel jongens als meisjes uit, maar de uitgaansfrequentie ligt hoger bij de jongens voor alle uitgaansvormen, behalve voor dancingbezoek.

Bijna de helft van alle leerlingen komt al eens op een plaats waar illegale drugs worden gebruikt. Oudere leerlingen komen er nog meer dan jongere. Dit wil niet zeggen dat al deze jongeren illegale drugs gebruiken. Bijna twee derde van de jongeren die al eens op dergelijke plaatsen komt, gebruikt zelf geen illegale drugs. Jongens komen meer op dergelijke plaatsen dan meisjes. Ze bezoeken ze vooral regelmatiger.
In de voorbije zes schooljaren is het percentage leerlingen die op deze plaatsen komt afgenomen, vooral bij de meisjes, de leerlingen tot zestien jaar en in het ASO.

Verder verwacht bijna een vijfde van de leerlingen dat hun beste vrienden niet zouden reageren of het zouden goedkeuren als zijzelf cannabis zouden gebruiken; voor het proberen van cannabis is dit zelf bijna een derde van de leerlingen. Bij de oudere leerlingen komt een dergelijk verwachtingspatroon veel meer voor dan bij de jongste leerlingen. Een opvallend gegeven is dat veel meer jongens dan meisjes verwachten dat hun beste vrienden op het proberen of gebruik van cannabis niet zouden reageren of dat ze het zouden goedkeuren.
Tijdens de afgelopen zes schooljaren een merkbare verandering opgetreden in de reacties die de leerlingen van hun beste vrienden verwachten indien zij cannabis zouden proberen of gebruiken: over de jaren heen verwachten minder leerlingen dat hun beste vrienden dit zouden goedkeuren of hierop niet zouden reageren en meer leerlingen die een expliciete afkeuring verwachten.

4.2. Bespreking

Het belang van de vriendengroep is kenmerkend voor de adolescentie. Jongeren tasten hun grenzen en mogelijkheden af en toetsen hun ervaringen bij leeftijdsgenoten, omdat deze zich uiteindelijk het best kunnen inleven in de goede en minder aangename kanten van deze levensfase.

Fuiven, cafés, jeugdhuizen en discotheken zijn de plaatsen bij uitstek voor experimenten met imago, kledij, relaties en persoonlijkheid. In deze omgeving leren jongeren ook omgaan met groepsdruk, leren ze een eigen mening vormen, … Het jeugdwerk en het uitgaansleven vormen dan ook een belangrijke setting voor preventie.

Een deel van de jongeren, groter dan de groep die illegale drugs gebruikt, zegt al eens op een plaats te komen waar illegale drugs worden gebruikt. We weten echter niet of dit te maken heeft met een reële aanwezigheid van illegale drugs in de jongerencultuur of met de perceptie die zij hebben over het gebruik van andere jongeren. Uit onderzoek blijkt immers dat adolescenten in het algemeen en jongeren die zelf gebruiken in het bijzonder het middelengebruik van leeftijdgenoten vaak overschatten en dat bij veel jongeren de idee leeft dat hun leeftijdsgenoten geen graten zien in het gebruik van cannabis (Department of Health and Human Services, 2002). Daarom is het belangrijk om jongeren objectieve informatie te geven over het gebruik van illegale drugs, de reële omvang van het gebruik van illegale drugs onder jongeren en de houding van peers[41] tegenover gebruik.
Uit de gegevens blijkt dat het aantal leerlingen dat al eens op plaatsen komt waar illegale drugs worden gebruikt de afgelopen zes schooljaren significant is gedaald, evenals het aantal jongeren dat regelmatig op dergelijke plaatsen komt.

Een vrij grote groep jongeren meent dat hun beste vrienden niet zouden reageren mochten zijzelf cannabis proberen of gebruiken. Aangezien het, zeker voor adolescenten, niet vanzelfsprekend is om voor hun eigen mening uit te komen tegenover hun peers, is dit niet zo vreemd. Verder zegt het ons wellicht ook iets over de plaats die cannabis inneemt in hun leefwereld. Het verschil in verwachte reactie tussen proberen en gebruik van cannabis wijst er in elk geval op dat ze menen dat het experimenteren met cannabis op meer begrip kan rekenen van hun vrienden dan het effectief gebruiken van cannabis. Bovendien blijkt hieruit duidelijk dat het een misverstand is te denken dat jongeren cannabisgebruik de facto goedkeuren.

---

[41] Leefstijlgenoten: zie Kinable (2006) voor meer informatie over werken met peers.

We zien voor het eerst een daling in het aantal leerlingen dat een tolerante houding van hun beste vrienden verwacht op proberen of gebruik van cannabis.

Legale en illegale drugs maken duidelijk deel uit van de leefwereld van jongeren en van de samenleving als dusdanig. Jongeren komen in de eerste plaats in contact met cannabis via hun vriendenkring (Coggans & McKellar, 1994). De gevaarlijke, onbekende drugdealer aan de schoolpoort is een fabeltje.

Vaak wordt aangenomen dat jongeren illegale drugs gebruiken onder druk van hun vrienden. Maar het verband tussen het gebruik van een jongere en dat van zijn peers is veel complexer dan het bezwijken aan groepsdruk. Het is correcter om te spreken van groepsinvloeden. Het verband is niet causaal en subtieler dan dat (Kobus, 2003). Jongeren gebruiken geen middelen omdat hun vrienden hen hiertoe dwingen. Directe dwang komt zelden voor. Onderzoek toont wel aan dat er verschillende andere manieren bestaan waarop een groep het gedrag van een individu kan beïnvloeden (McIntosh e.a., 2003). Eerst en vooral is er de invloed van selectie, de voorkeur voor een bepaalde groep: sommige jongeren kiezen gebruikers als vrienden. Daarnaast is er de invloed van socialisatieprocessen: leden van de groep gaan de (verwachte) attitudes en waarden van de groep internaliseren. Bovendien bestaat er een interactie tussen de adolescent die zijn sociale netwerken kiest en de invloed van familiale factoren: hij kiest zijn vriendenkring namelijk op basis van gelijkenissen in visie, overtuigingen, verwachtingen, waarden en gedrag, allemaal factoren die onder meer mee worden bepaald door de omgeving waarin hij opgroeit (Lilja e.a., 2003).
Vandaar dat preventie best is gericht op het maken van weloverwogen keuzes. Merk op dat groepsinvloeden zowel positief als negatief kunnen zijn. De vriendengroep speelt een cruciale rol in het doorgeven van informatie, het uitwisselen van tips en het elkaar helpen (Cohen, 1993). De vriendengroep is erg belangrijk voor jongeren en ze ervaren die zelf als iets positiefs. Vrienden kunnen bijdragen tot een positieve ontwikkeling van de jongere (Milburn, 1996: in Parkin & McKeganey, 2000). De vriendengroep biedt de jongere een belangrijke positieve en noodzakelijke ondersteuning (Melis & Bertels, 1998). Dit houdt in dat dus ook de bestaande sociale processen tussen jongeren kunnen worden gebruikt voor preventiedoeleinden, zoals bijvoorbeeld in peerprojecten gebeurt.

De leefwereld van de jongere komt niet helemaal overeen met die van de ouders. Dat blijkt hier ook uit het feit dat in het algemeen veruit de meeste leerlingen een uitgesproken afkeuring van hun ouders verwachten op zowel proberen als gebruik van cannabis.
Dat er verschillen in opvattingen bestaan tussen jongeren en hun ouders betekent echter niet dat er geen communicatie mogelijk is. Open communicatie gaat immers niet over de goed- of afkeuring van cannabisgebruik, maar betekent wel onder meer dat ouders grenzen kunnen stellen en dat jongeren hun verhaal kunnen vertellen en bij hun ouders terechtkunnen met hun gevoelens en twijfels, ook al krijgen ze dan een andere mening te horen. In gesprekken met hun kinderen over druggebruik en andere thema's is het van belang dat ouders hun kinderen duidelijk maken dat afkeuring van bepaalde gedragingen geen afwijzing van de jongere zelf inhoudt.

5. Vertrouwensfiguren in geval van drugproblemen

5.1. Resultaten

In geval van drugproblemen van zichzelf of van vrienden zouden de bevraagde leerlingen zich vooral wenden tot hun beste vriend of vriendin, hun ouders, broer of zus, de DrugLijn en een vertrouwensleerkracht. Wat de mogelijke aanspreekpunten op school betreft, worden de vertrouwensleerkrachten en de favoriete leerkracht het meest aangeduid, gevolgd door het CLB. Hoe ouder de leerlingen, hoe meer ze kiezen voor hun leeftijdsgenoten en hoe minder voor gezagsfiguren op school of de DrugLijn. Jongeren die ooit illegale drugs gebruikten zouden eerder hun leef-

tijdsgenoten in vertrouwen nemen dan jongeren die nog nooit illegale drugs hebben gebruikt. Ooit-gebruikers van illegale drugs zijn gemiddeld ook ouder dan nooit-gebruikers.

5.2. Bespreking

Dat zoveel leerlingen ingeval van een drugprobleem op de eerste plaats naar hun beste vriend(in) zouden stappen is niet verbazingwekkend, gezien ook uit andere vragen het belang van de vriendenkring bleek. Zo stond langsgaan bij vrienden ook bij de vrijetijdsbesteding al hoog genoteerd. Nochtans verwacht een meerderheid van de leerlingen dat hun beste vrienden negatief zouden reageren, mochten ze cannabis gebruiken. Aangezien peers een belangrijk aanspreekpunt vormen in geval van drugproblemen kunnen peer-projecten een bijdrage leveren aan preventie (Kinable, 2006). Minimaal kan men in preventie aandacht besteden aan het thema 'omgaan met problemen in de omgeving'.

Wanneer we verder kijken tot wie de leerlingen zich nog richten bij drugproblemen, zijn dit vooral de ouders en dit ondanks het feit dat de overgrote meerderheid van de leerlingen denkt dat hun ouders negatief zouden reageren op cannabisgebruik. Dit toont aan dat de ouders voor adolescenten nog steeds zeer belangrijk zijn. Ook broer of zus en de grootouders en andere familie worden vaak aangeduid als vertrouwenspersoon bij drugproblemen. Naast de vriendengroep speelt de naaste familie dus ook een belangrijke rol. Het gezin vormt een belangrijke referentie voor jongeren. Dit beklemtoont dat een open sfeer thuis belangrijk is. Het is nuttig dat ouders goed geïnformeerd zijn, dat ze oog hebben voor jongeren die problemen hebben en dat ze weten hoe ze ermee kunnen omspringen.

Uit de resultaten blijkt verder ook dat, als er op school vertrouwensleerkrachten zijn, dit niet wil zeggen dat de andere leerkrachten geen rol meer hebben te vervullen op dit vlak. Op zijn minst is er best een duidelijke communicatie naar de leerkrachten over hoe om te gaan met leerlingen die hen in vertrouwen nemen en naar wie ze deze leerlingen kunnen doorverwijzen. Leerlingen appreciëren leerkrachten die hen met respect behandelen en hen aanmoedigen, die echt naar hen luisteren en hen als persoon benaderen en niet enkel als leerling (Aelterman & Engels, 2000).

Samenvatting

Alcohol is en blijft het meest gebruikte middel onder jongeren in het Vlaamse secundair onderwijs. Veel jongeren drinken hun eerste alcoholische drank al op lagereschoolleeftijd. Het alcoholgebruik is de laatste zes jaren wel afgenomen, maar blijft desalniettemin hoog. Medicatie staat op de tweede plaats, maar wordt vooral occasioneel gebruikt. Het medicatiegebruik is in de afgelopen zes jaren niet gestegen of gedaald. Het roken van tabak roken en het gebruik van cannabis is in die periode wel afgenomen. Ook het gebruik van andere illegale drugs dan cannabis - overigens een eerder marginaal fenomeen onder leerlingen in het secundair onderwijs - is in die periode gedaald (trips en amfetamines).
De resultaten tonen dus een significante afname van het gebruik van alcohol, tabak, cannabis en andere illegale drugs tijdens de laatste zes schooljaren, die kan worden beschouwd als de vrucht van jarenlang investeren in een drugbeleid op school.

Voor alle middelen geldt dat aanmoedigen van niet-gebruik en uitstellen van eerste gebruik erg belangrijk zijn om problemen met het gebruik van die middelen op oudere leeftijd te voorkomen. Voor de middelen die al ingeburgerd zijn, is het bovendien nodig om jongeren hiermee op een verantwoordelijke manier te leren omgaan.

Het uitgaansleven maakt deel uit van de leefwereld van jongeren en ook daar komen ze met middelen, in de eerste plaats alcohol, in contact. Maar ook bijna de helft van de leerlingen komt al eens op plaatsen waar illegale drugs worden gebruikt en bijna één op vijf verwacht geen expliciete afkeuring van hun beste vrienden op cannabisgebruik. Maar hoewel cannabis wel tot hun leefwereld behoort, vinden jongeren cannabisgebruik helemaal niet zo vanzelfsprekend: ze maken een duidelijk onderscheid tussen experimenteren en gebruik. Hoe ze hier tegenover staan heeft ook te maken met de houding van hun vriendengroep. We zien over de laatste zes schooljaren heen een daling in het relatieve aantal leerlingen dat op dit vlak een tolerante houding van hun beste vrienden verwacht en ook een daling in het relatieve aantal leerlingen dat al eens op een plaats komt waar illegale drugs worden gebruikt.

Ouders vormen een belangrijke buffer tegen middelengebruik. Hoewel jongeren weten dat hun ouders cannabisgebruik zouden afkeuren, zouden ze toch naar hen stappen indien ze met drugproblemen zouden worden geconfronteerd. Een open communicatie is essentieel: ondanks eventuele meningsverschillen is het belangrijk dat de jongere zijn verhaal kwijt kan en bij zijn ouders terecht kan met zijn twijfels en gevoelens.

Hoe een jongere zich voelt op school, heeft mee een invloed op zijn of haar middelengebruik. Algemeen gesproken beoordelen de jongeren hun scholen positief. Toch blijft bijna vier op de tien leerlingen het thema drugs niet voldoende bespreekbaar vinden op school.

Referenties

Aelterman, A., Engels, N. (2000). Het welbevinden van leerlingen in het secundair onderwijs. *Welwijs, 12(3).*

Bernaert, I., & Kinable, H. (2003). *Over jongeren en middelengebruik: de cijfers ontcijferd. Krijtlijnen voor preventie in het onderwijs.* Brussel: VAD.

Coggans, N., & McKellar, S. (1994). Drug use amongst peers: peer pressure or peer preference? *Drugs: Education, Prevention & Policy, 1(1)*, 15-26.

Cohen, J. (1993). Achieving a reduction in drug-related harm through education. In: N. Heather, A. Wodak, E. Nadelmann, P. O'Hare (Eds.), *Psychoactive drugs & harm reduction. From faith to science.* London: Whurr Publishers, pp. 65-76.

De Bock, M. (2002). *Gokken. Een thema in de kijker. In de reeks 'Een lokaal alcohol- en drugbeleid'.* Brussel: VAD.

Department of Health and Human Services (2002). *Science-based prevention programmes and principles.* Rockville: SAMHSA.

Geirnaert, M. (2002). Preventiestrategieën. In E. De Donder, I; De Maeseneire, , M. Geirnaert, M.-C. Lambrechts, N. Roose, L. Van Baelen & G. Verstuyf (Red.), *Alcohol- en druggebruik. Gedifferentieerde aanpak van preventie tot hulpverlening.* Mechelen: Kluwer, pp. 68-69.

Kinable, H. (2004). *Bevraging van Vlaamse leerlingen in het kader van een drugbeleid op school. Syntheserapport schooljaar 2003-2004.* Brussel: VAD.

Kinable, H. (2006). *Werken met peers. Dossier.* Brussel: VAD.

Kobus, K. (2003). *Peers and adolescent smoking.* Addiction, 98 (Suppl. 1), 37-55.

Lesch, O. (2005). *Alcohol - nicotine - cannabis dependence: the contribution of each disorder to the other.* Bijdrage op het Annual Forum 2005. Cross-relapse between drugs of dependence: from animal to clinical studies. Organisatie: the Belgian College of Neuropsychopharmalogical and Biological Psychiatry.

Lilja, J., Larsson, S., Wilhelmsen, B.U., & Hamilton, D. (2003). Perspectives on preventing adolescent substance use and misuse. *Substance Use and Misuse, 38(10)*, 1491-1530.

Maes, L., & Pollet, D. (2004). *Drugbeleid op school. Een kwalitatieve implementatiestudie.* Gent: Universiteit Gent - Brussel: VAD.

McIntosh, J., MacDonald, F., & McKeganey, N. (2003). The initial use of drugs in a sample of preteenage schoolchildren: the role of choice, pressure and influence. *Drugs: education, prevention and policy, 10(2)*, 147-158.

Melis, B., Bertels, J. (1998). Vriendschap als preventie. JAC's werken met jeugdadviseurs. Berchem: In Petto.

Paglia, A., & Room, R. (1999). Preventing substance use problems among youth: a literature review & recommendations. *Journal of Primary Prevention, 20*, 3-50.

Parkin, S., & McKeganey, N. (2000). The rise and fall of peer education approaches. *Drugs: education, prevention and policy, 7(3)*, 293-310.

Rosiers, J. (2004). *Dossier ADHD.* Brussel: VAD.

Rosiers, J. (2005). *Ginger. Preventie van alcohol- en andere drugproblemen. Rapport 2004. Monitoring van preventie-activiteiten.* Brussel: VAD.

Samdal, O., Nutbeam, D., Wold, B., & Kannas, L. (1998). Achieving health and educational goals through schools - a study of the importance of the school climate and the students' satisfaction with school. *Health Education Research*, *13(3)*, 383-397.

Spooner, C. (1999). *Causes and correlates of adolescent drug abuse and implications for treatmen*t. Drug and Alcohol Review, 18, 456-475.

Tullis, L.M., DuPont, R., Frost-Pineda, K., & Gold, M.S. (2003). Marijuana and tobacco: a major connection? *Journal of Addictive Diseases*, *22(3)*, 51-62.

Vragenlijst

Bevraging van de leerlingen in het kader van een drugbeleid op school

TOELICHTING

Deze vragenlijst gaat over roken, alcohol, medicatie en illegale drugs.

Wij zijn enkel geïnteresseerd in jouw mening. **Dit is geen test**. Er bestaan geen juiste of verkeerde antwoorden. Het is voor ons belangrijk dat je probeert de vragen zo eerlijk en zo volledig mogelijk te beantwoorden. Neem daarom rustig de tijd en lees de vragen aandachtig.

Het spreekt vanzelf dat je antwoorden strikt vertrouwelijk zullen worden behandeld. SCHRIJF DAAROM NERGENS JE NAAM OP DE VRAGENLIJST EN OOK NIET OP DE OMSLAG. Daar het bovendien om vertrouwelijke informatie van jezelf gaat, vragen we je om deze vragenlijst ZELF in te vullen, zonder je buurman of buurvrouw te raadplegen.

Beantwoord alle vragen ook in de volgorde zoals ze in deze vragenlijst vermeld staan. De meeste vragen kan je beantwoorden door één hokje zwart te maken.

Het is belangrijk de ingevulde hokjes **volledig zwart** te maken met een **horizontale streep** omdat de formulieren door een machine gelezen worden. Gebruik dus een zwarte of donkerblauwe stylo/potlood. Gebruik GEEN KLEUR.

Wissen kan best met een **witte taperoller**, eventueel door witte verf (tippex) of grondig gommen. (Als je het hokje zelf weg veegt, teken dan niet het lege hokje terug). Schrijf of teken ook NIETS op de formulieren: de leesmachine bekijkt immers alleen de zwartgemaakte hokjes.

Nadat je de laatste vraag hebt ingevuld: doorblader de hele vragenlijst opnieuw en kijk of je op alle vragen hebt geantwoord. Wanneer dit het geval is, doe de vragenlijst in de omslag en plak hem dicht. Nadat IEDEREEN de vragenlijst heeft ingevuld, worden de omslagen opgehaald.

Hartelijk dank voor je medewerking !!!

1. Hoe **oud** ben je?
   Maak 1 hokje zwart.

11j.	12j.	13j.	14j.	15j.	16j.	17j.	18j.	19j.	20j.	21j.	22j.
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

2. Ben je een **jongen of meisje**?
   Maak 1 hokje zwart.

jongen	☐
meisje	☐

3. In welk **jaar** zit je?
   Maak 1 hokje zwart.

1ste	2de	3de	4de	5de	6de	7de
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

4. In welke onderwijsvorm zit je?
   Maak 1 hokje zwart.

ASO	TSO	BSO/ beroepsvoorbereidend	KSO
☐	☐	☐	☐

---

5. Waarmee ben je het meest bezig in je vrije tijd? Lees eerst alle mogelijkheden en streep dan de **drie ontspanningsmogelijkheden** aan waaraan **jij de meeste tijd besteedt.**
   Maak drie hokjes zwart.

tv of video kijken	☐	sporten in clubverband	☐
computeren (niet voor school)	☐	sporten buiten clubverband	☐
een boek of tijdschrift lezen	☐	naar een dancing of fuif gaan	☐
muziek beluisteren	☐	naar de cinema of het theater gaan	☐
langsgaan bij vrienden/vriendinnen	☐	naar concerten gaan	☐
jeugdbeweging (scouts, chiro,...)	☐	winkelen	☐
jeugdhuis	☐	gewoon wat rondhangen op straat	☐
hobbyclub, tekenacademie, muziekschool	☐	niets doen, dromen	☐
op café gaan	☐	naar een sportwedstrijd gaan	☐

6. Hoe vaak ga je naar een fuif, dancing, op café of naar het jeugdhuis? ***Maak telkens 1 hokje zwart bij het onderdeel 'fuif', 'dancing', 'café' en 'jeugdhuis'.***

	nooit	**minder dan 1 maal per maand**	**1 maal per maand**	**meerdere malen per maand**	**1 maal per week**	**meerdere malen per week**	**dagelijks**
fuif	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
dancing	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
café	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
jeugdhuis	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

7. Sommige jongeren **spelen** voor geld. Speel jij soms voor **geld**?
Maak per rij één hokje zwart.

	nooit	minder dan 1 maal per maand	1 maal per maand	meerdere malen per maand	1 maal per week	meerdere malen per week	dagelijks
gokautomaten (bingo,...) (niet flipperkast & videospelen)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
kaarten voor **geld**	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
lotto (subito, presto, joker,...)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
weddenschap voor **geld**	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

8. (a) Vind je dat de school **meer** activiteiten zou mogen voorzien **tijdens de middaguren?**
Maak 1 hokje zwart.

☐	ja
☐	nee

8. (b) Vind je dat de school **andere** activiteiten zou mogen voorzien **tijdens de middaguren?**
Maak 1 hokje zwart.

☐	ja
☐	nee

9. Aan welke activiteit(en) uit onderstaande lijst zou je tijdens de middaguren op school willen deelnemen?
***Hokjes zwart maken. Meerdere antwoorden mag.*.**

sport	☐	surfen op het internet	☐
dans	☐	speelplaats en refter inrichten	☐
spel	☐	teken- of schildercursus volgen	☐
muziek	☐	toneel spelen	☐
boeken lezen	☐	meehelpen aan de schoolkrant	☐
films bekijken	☐	mediaprojecten (video- en foto-opnames,...)	☐
computerprogramma's aanleren	☐	geen	☐
leerlingenraad	☐		

10. (a) Hieronder geven wij een aantal uitspraken weer over **de sfeer in jouw school. Gelden deze uitspraken voor jou?**
Maak per uitspraak 1 hokje zwart.

	zeker niet	eerder niet	tussen beide	eerder wel	zeker wel
Ik vind het meestal tof op school	☐	☐	☐	☐	☐
Ik zou graag van school veranderen	☐	☐	☐	☐	☐
Ik voel me meestal ongelukkig als ik op school zit	☐	☐	☐	☐	☐
Ik vind de meeste lessen op school saai	☐	☐	☐	☐	☐
De sfeer bij mij op school is goed	☐	☐	☐	☐	☐
Ik zou liever geen les meer volgen	☐	☐	☐	☐	☐

10. (b) Hieronder geven wij een aantal uitspraken weer **over de sfeer in jouw klas. Gelden deze uitspraken voor jou?**
maak per uitspraak 1 hokje zwart

	dat is niet zo	**dat is zo**
Ik vind het vervelend om voor de klas te komen	☐	☐
Als de leerkracht boos op mij is, voor iets dat ik niet gedaan heb, durf ik dat best te zeggen	☐	☐
Als de leerkracht mij iets vraagt in de klas, voel ik mij verlegen	☐	☐
Als ik namens mijn klas iets moet zeggen tegen de leerkracht, dan durf ik dat best	☐	☐
Ik vind dat de meeste leerkrachten te weinig met ons babbelen	☐	☐
Er zijn genoeg leerkrachten die geduldig luisteren als ik iets vraag	☐	☐
De meeste leerkrachten zijn vriendelijk tegen mij	☐	☐
Er zijn weinig leerkrachten die me begrijpen	☐	☐
Ik kan goed met mijn klasgenoten opschieten	☐	☐
Als ik mijn klasgenoten vraag of ze mij willen helpen dan zijn er genoeg die dat willen doen	☐	☐
Ik voel me in de klas er een beetje buiten staan	☐	☐
Ik word vaak gepest door anderen in de klas	☐	☐

11. Duid aan of je één van volgende producten al eens **gebruikt** hebt.
Maak per rij één hokje zwart.

	nooit/ik ken dit niet	**ooit, maar niet het laatste jaar**	**laatste jaar gebruikt**				
			1 maal per maand of minder	**meerdere malen per maand**	**1 maal per week**	**meerdere malen per week**	**dagelijks**
tabak sigaretten, sigaar, pijp,...	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
bier	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
wijn	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
aperitieven porto, Campari, Martini,...	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
cocktails longdrinks,...	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
alcopops Bacardi-Breezer, Eristoff Ice,...	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
sterkedrank whisky, vodka, cognac,...	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
energy drinks RedBull, Black Booster,...	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
lichte pijnstillers Aspirine, Dispril, Dafalgan,...	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
zware pijnstillers Valtran, Depronal, Burgodin, Fortal,	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
kalmeringsmiddelen Valium, Librium, Temesta, Seresta, ...	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
slaapmiddelen Mogadon, Rohypnol, Loramet, Stilnoct, ...	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
opwekmiddelen Captagon, Pervitine, Rilatine, Catovit, Stimul,...	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
vermageringsmiddelen Atractil, Dietil, Dulcolax, ...	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
cannabis marihuana, hasj, wiet, joints,...	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
heroïne smack, horse, bruine,...	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
cocaïne snow,...	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
NTSC flower, juxio,...	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
tripmiddelen LSD, paddo's, tripjes...	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
amfetamines speed, pep, bommetjes,...	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
XTC	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
smart drugs Cloud 9, Genesis, ...	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
vluchtige snuifmiddelen poppers, lijm, verdunner, multigas,...	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

12. Hoe **vaak** kom je op **plaatsen** waar cannabis of andere illegale drugs worden gebruikt?
Maak 1 hokje zwart.

nooit	**1 maal per maand of minder**	**meerdere malen per maand**	**1 maal per week**	**meerdere malen per week**	**dagelijks**
☐	☐	☐	☐	☐	☐

13. (a) Waarom denk je dat jongeren **WEL** illegale drugs gebruiken? Lees eerst alle redenen en **maak dan naast de <u>drie</u> belangrijkste redenen het hokje zwart.**

"Jongeren gebruiken illegale drugs ....."	
omdat het verboden is	☐
voor de kick	☐
omdat ze onder stress staan	☐
omdat ze gemakkelijk aan drugs geraken	☐
omdat ze drugs niet gevaarlijk vinden	☐
uit verveling	☐
uit nieuwsgierigheid	☐
omdat ze onder druk staan van hun vrienden	☐
omdat ze zin hebben in drugs	☐
om zich goed te voelen	☐
voor de stemming	☐
om de werkelijkheid te ontvluchten	☐
voor het effect (om wakker te blijven,...)	☐
om zich te ontspannen	☐
omdat ze onzeker zijn	☐
om stoer te doen	☐

13. (b) Waarom denk je dat jongeren **GEEN** illegale drugs gebruiken? Lees eerst alle redenen en **maak dan naast de <u>drie</u> belangrijkste redenen het hokje zwart.**

"Jongeren gebruiken <u>geen</u> illegale drugs ....."	
omdat ze bang zijn om verslaafd te worden	☐
omdat ze niet willen meedoen met die mode	☐
omdat illegale drugs gevaarlijk zijn	☐
omdat ze moeilijk aan drugs kunnen geraken	☐
omdat ze sportief zijn	☐
omdat drugs te duur zijn	☐
omdat hun vrienden ook geen drugs gebruiken	☐
uit schrik voor hun ouders	☐
omdat ze dan de controle over zichzelf kunnen verliezen	☐
omdat de politie hen zou kunnen betrappen	☐
omdat ze een sterke persoonlijkheid hebben	☐
omdat ze geen drugs nodig hebben	☐
omdat hun godsdienst druggebruik verbiedt	☐
omdat druggebruik slecht is voor hun gezondheid	☐
omdat de effecten hen niet interesseren	☐

14. (a) Hoe denk je dat **je beste vrienden** (niet noodzakelijk de vrienden op school) zouden reageren als je
cannabis (hasj, wiet, marihuana) **1 of meerdere keren zou proberen**?
Maak 1 hokje zwart.

☐	ze zouden het afkeuren	☐	ze zouden niet reageren	☐	ze zouden het goedkeuren

14. (b) Hoe denk je dat **je beste vrienden** (niet noodzakelijk de vrienden op school) zouden reageren als je
cannabis (hasj, wiet, marihuana) zou **gebruiken**?
Maak 1 hokje zwart.

☐	ze zouden het afkeuren	☐	ze zouden niet reageren	☐	ze zouden het goedkeuren

14. (c) Hoe denk je dat **je ouders** zouden reageren als je cannabis (hasj, wiet, marihuana) **1 of meerdere keren zou proberen**?
Maak 1 hokje zwart.

☐	ze zouden het afkeuren	☐	ze zouden niet reageren	☐	ze zouden het goedkeuren

14. (d) Hoe denk je dat **je ouders** zouden reageren als je cannabis (hasj, wiet, marihuana) zou **gebruiken**?
Maak 1 hokje zwart.

☐	ze zouden het afkeuren	☐	ze zouden niet reageren	☐	ze zouden het goedkeuren

15. Heb je **het schoolreglement** ooit gelezen?
Maak 1 hokje zwart.

☐	nee, helemaal niet	***indien* nee, ga *naar vraag* 20**
☐	ja, maar gedeeltelijk	
☐	ja, volledig	

16. Vind je het **schoolreglement verstaanbaar**, duidelijk geschreven?
Maak 1 hokje zwart.

☐ nee	☐ niet helemaal	☐ ja

17. Staan er **regels over druggebruik** (tabak, alcohol, medicatie, illegale drugs) in het schoolreglement vermeld?
Maak 1 hokje zwart.

☐	nee	***indien* nee, ga *naar vraag* 20**
☐	ik weet het niet	***indien je het niet weet, ga naar vraag 20***
☐	ja	

18. **Over welk drugs** (tabak, alcohol, medicatie, illegale drugs) staat er iets vermeld in het schoolreglement?
Maak de juiste hokjes zwart. Meerder antwoorden mag.

☐ tabak	☐ alcohol	☐ medicatie	☐ illegale drugs

19. Ben je het eens met de regels die in het schoolreglement staan over het **gebruik van drugs** (tabak, alcohol, medicatie, illegale drugs) op school?
Maak 1 hokje zwart.

☐ nee	☐ gedeeltelijk wel, gedeeltelijk niet	☐ ja

20. (a) Vind je dat leerlingen **op bepaalde plaatsen** op school mogen **roken?**
Maak 1 hokje zwart.

☐ nee	☐ Ja	☐ ja, maar alleen de oudste leerlingen

20. (b) Vind je dat leerlingen **op bepaalde plaatsen** op school alcohol mogen **drinken?**
Maak 1 hokje zwart.

☐ nee	☐ Ja	☐ ja, maar alleen de oudste leerlingen

21. (a) Vind je dat leerlingen bij **bepaalde schoolse activiteiten** (schoolreizen & schooluitstapjes) mogen **roken?**
Maak 1 hokje zwart.

☐ nee	☐ ja	☐ ja, maar alleen de oudste leerlingen

21. (b) Vind je dat leerlingen **bij bepaalde schoolse activiteiten** (schoolreizen & schooluitstap-jes) **alcohol mogen drinken?**
Maak 1 hokje zwart.

☐ nee	☐ ja	☐ ja, maar alleen de oudste leerlingen

22. Moeten leerkrachten en leerlingen zich aan **dezelfde regels** over druggebruik (roken, alcohol, illegale drugs, medicatie) houden?
Maak 1 hokje zwart.

☐ nee, voor leerkrachten kunnen er andere regels gelden dan voor leerlingen	☐ ja

23. Vind je dat het thema 'drugs' (legale en illegale) voldoende bespreekbaar is op school?
Maak 1 hokje zwart.

☐ dit thema is niet voldoende bespreekbaar	☐ dit thema is voldoende bespreekbaar

24. Stel dat **jij of een van je vrienden een drugprobleem** zou hebben. Naar **wie** zou je gaan **om daarover te praten?** Lees eerst alle mogelijkheden en streep de **drie voor jou belangrijkste personen of diensten aan**.
Maak drie hokjes zwart.

persoon / dienst :	
PMS/MST – Centrum voor LeerlingenBegeleiding (CLB)	☐
zus/broer	☐
secretariaat	☐
directie	☐
studiemeester	☐
klasleerkracht	☐
Centrum voor Geestelijke Gezondheidszorg (CGG)	☐
grootouders/ tantes/ ooms/ neven/ nichten/...	☐
opvoeder	☐
beste vriend/vriendin	☐
schoolarts	☐
favoriete, begripvolle leerkracht	☐
huisarts	☐
medeleerlingen	☐
Jongeren AdviesCentrum (JAC)	☐
ouders	☐
DrugLijn	☐
vertrouwensleerkracht	☐